

Earnings management bij consolidatie

Naam: C.L. Zijleman
Studentnummer: 334943
Begeleider: C. van der Spek RA
Faculteit: Erasmus School of Economics

19 juli 2013

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Hoofdstuk 1: Inleiding	
1.1 Inleiding	4
1.2 Consolidatie	4
1.3 Earnings management	5
1.4 Probleemstelling & deelvragen	5
1.5 Relevantie	6
1.6 Opzet en werkwijze	6
Hoofdstuk 2: Consolidatie	
2.1. Inleiding	8
2.2. Consolidatie	8
2.3. Groep	10
2.4. IFRS	11
2.5. Control	12
2.6. Vrijstelling	14
2.7. Samenvatting	14
Hoofdstuk 3: Consolidatie in de jaarrekening	
3.1. Inleiding	16
3.2. Consolidatiestappen	16
3.3. Eliminaties	17
3.4. Consolidatiegrondslagen	18
3.4.1. Integrale Consolidatie	19
3.4.2. Proportionele Consolidatie	19
3.5. Joint Ventures	20
3.6. Joint Arrangements	21
3.7. Samenvatting	22
Hoofdstuk 4: Earnings management	
4.1. Inleiding	24

4.2.	Definitie	24
4.3.	Drijfveren	25
4.4.	Positive accounting theory	26
4.5.	Methoden	28
4.6.	Instrumenten	29
4.7.	Samenvatting	29

Hoofdstuk 5: Ahold

5.1.	Inleiding	31
5.2.	Geschiedenis	31
5.3.	Targets	32
5.4.	De val	33
5.5.	Uitspraak	35
5.6.	Samenvatting	37

Hoofdstuk 6: Conclusie

6.1.	Inleiding	40
6.2.	Samenvatting	40
6.3.	Conclusie	42
6.4.	Beperkingen en aanbevelingen	44

Literatuurlijst	46
------------------------	----

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Inleiding

Het kan niemand in dit vakgebied ontgaan zijn, dat er de afgelopen jaren verschillende ernstige boekhoudschandalen zijn voorgevallen. Enron, WorldCom, Lehman Brothers, Parmalat en ook Koninklijke Ahold hebben zich de laatste jaren schuldig bevonden aan boekhoudkundige fraude (Grove & Basilico, 2011). De gevolgen die dergelijke boekhoudkundige fraude met zich meebrengen zijn enorm. Aandeelhouders, werknemers en consumenten kunnen negatieve gevolgen ervaren en het vertrouwen in financiële markten kan worden geschaad. De grote vraag is wat in de toekomst gedaan kan worden om soortgelijke boekhoudkundige schandalen te voorkomen. In deze scriptie wordt specifiek gekeken naar de consolidatiefraude bij Koninklijke Ahold.

'Op maandag 24 februari 2003 wordt de financiële wereld geschokt. Ahold komt die dag naar buiten met een groot boekhoudschandaal. Gerommel bij één van de Amerikaanse dochterbedrijven, US Foodservice, leidt ertoe dat de winst herzien moet worden. Daarnaast blijkt Ahold meerdere geheime afspraken te hebben over de zeggenschap van meerdere dochterbedrijven in het buitenland. Ahold paste consolidatie van dochterbedrijven toe, terwijl dit juridisch gezien niet toegestaan was. Dit heeft tot gevolg gehad, dat de omzet jarenlang veel te hoog is voorgesteld. De toenmalige CEO Cees van der Hoeven en CFO Michiel Meurs treden naar aanleiding van dit bericht af. De beurs reageert en de koers van Ahold daalt met 63 procent' (NOS, 2007).

Hoe is deze fraude tot stand gekomen? Wat waren de beweegredenen van het management om op deze manier te handelen? De fraude van Ahold kwam in 2003 aan het licht en was toen al jaren aan de gang. Toentertijd was het voor beursgenoteerde ondernemingen nog niet verplicht om te rapporteren onder IFRS. Ahold rapporteerde toen nog onder RJ, de Raad voor de Jaarverslaggeving. Per 1 januari 2005 is het voor beursgenoteerde ondernemingen in Nederland verplicht om IFRS toe te passen (Ernst & Young accountants, 2012). Zou dit drama ook hebben voorgevallen als Ahold toentertijd al IFRS had toegepast? En heeft de accountant wellicht een rol gespeeld bij deze fraude?

1.2 Consolidatie

Het doel van deze scriptie is om een helder beeld te geven van de huidige wet- en regelgeving omtrent consolidatie. Consolidatie is 'het weergeven van activa, passiva, baten en lasten van de rechtspersoon en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen en andere in de consolidatie meegenomen rechtspersonen en vennootschappen, als één geheel' (Ernst & Young

accountants, 2012). Dit wordt gedaan om een beter inzicht te geven in de solvabiliteit en liquiditeit. Er zal gekeken worden of de huidige wet- en regelgeving voor consolidatie goed is opgesteld en of hiermee boekhoudschandalen voorkomen kunnen worden. Per 1 januari 2013 is een nieuwe standaard van het IASB van kracht: IFRS 10. Er zal specifiek naar deze nieuwe standaard gekeken worden en of deze standaard nog punten ter verbetering bevat (Ernst & Young accountants, 2012). Er wordt ook gekeken naar de RJ, de regelgeving die Ahold in de begin jaren van de 21^e eeuw toepaste.

1.3 Earnings management

Bij Ahold begon het allemaal met de beïnvloeding van resultaten, earnings management. Earnings management houdt in dat resultaten worden beïnvloed. Ahold wilde zoveel mogelijk maatschappijen meenemen in de consolidatie, om zo een hogere omzet en bedrijfsresultaat te krijgen. Een toename van de omzet of het bedrijfsresultaat leidt in de meeste gevallen tot een toename van de waarde van een onderneming. De meeste ondernemingen zijn daar gebaad bij. Ahold wilde zoveel mogelijk maatschappij meenemen in de consolidatie. Dit had te maken met het feit dat het management beloond werd met bonussen als bepaalde targets behaald werden. Volgens de bonusplan hypothese zal het management er daarom alles aan doen om deze bonussen te maximaliseren (Deegan & Unerman, 2008). In het geval van Ahold kreeg het management bonussen als zij een bepaalde groei van het jaarlijkse inkomen per aandeel behaalden (de Jong e.a, 2007). Is het onder deze nieuwe standaard mogelijk om resultaten te beïnvloeden? Of is de regelgeving op een dusdanige manier gewijzigd, dat dit niet meer mogelijk is? In deze scriptie wordt gekeken naar de link tussen earnings management en consolidatie.

1.4 Probleemstelling & deelvragen

De centrale probleemstelling in deze scriptie is als volgt:

Wat zijn onder de huidige wet- en regelgeving voor consolidatie de mogelijkheden voor het management om resultaten te beïnvloeden?

Deze centrale probleemstelling wordt getracht beantwoord te worden met behulp van een aantal deelvragen. De deelvragen zijn als volgt geformuleerd:

- *Wat is consolidatie?*
- *Hoe wordt consolidatie gepresenteerd in de jaarrekening?*
- *Wat zijn de drijfveren achter de beïnvloeding van resultaten (earnings management)?*

- *Hoe is het boekhoudschandaal bij Ahold tot stand gekomen?*

1.5 Relevantie

Wetenschappelijk gezien is dit onderzoek zeer relevant. Wegens globalisering wordt consolidatie steeds vaker toegepast. Er wordt gekeken hoe de wet- en regelgeving omtrent consolidatie in elkaar steekt en of er eventueel punten ter verbetering zijn. Standaarden worden continue vernieuwd. Onlangs is de IASB met een nieuwe standaard gekomen, die vanaf 1 januari 2013 van kracht is: IFRS 10 (Ernst & Young accountants, 2012). Is deze nieuwe internationale standaard perfect? Of bevat deze standaard nog steeds punten, waarop het mogelijk is om vanaf te wijken of te omzeilen?

Daarnaast is deze probleemstelling maatschappelijk gezien ook zeer relevant. In geval van fraude, lijdt de onderneming daar ernstig onder en zijn er veel gedupeerden. Zowel aandeelhouders, als werknemers en consumenten kunnen hier negatieve gevolgen van ervaren. Daarnaast kan het ook grote gevolgen hebben voor het accountantskantoor, denk hierbij aan Arthur Anderson. Dit accountantskantoor ging failliet door de fraude bij Enron. De grote vraag is wat in de toekomst gedaan kan worden, om dergelijke schandalen, zoals de boekhoudfraude bij Ahold, te voorkomen.

Deze scriptie is gerelateerd aan het vakgebied van de sectie accounting, auditing & control. Dit vakgebied houdt zich bezig met externe verslaggeving. Door de toegenomen globalisering wordt consolidatie steeds vaker relevanter binnen dit vakgebied: de accountant heeft er dus steeds vaker mee te maken. Daarnaast ligt er ruimte voor onderzoek, aangezien IASB net een nieuwe standaard heeft ontwikkeld: IFRS 10.

1.6 Opzet & werkwijze

In deze scriptie zal theoretisch onderzoek gedaan worden naar consolidatie en de beïnvloeding resultaten. Getracht wordt de probleemstelling aan de hand van informatie uit wetenschappelijke artikelen en papers te beantwoorden. Daarnaast worden boeken over externe verslaggeving, die in de afgelopen jaren tijdens de studie gebruikt zijn, geraadpleegd. Tenslotte wordt informatie verkregen uit de richtlijnen van IFRS (International Financial Reporting Standards) en de richtlijnen van RJ (Raad voor de Jaarverslaggeving).

Deze scriptie begint met het geven van een theoretisch kader. Allereerst zal in hoofdstuk 2 uitgelegd worden wat precies verstaan wordt onder consolidatie. Wat houdt consolidatie precies in en waarom wordt consolidatie toegepast? Dit wordt gedaan om de lezers een goed beeld te geven van wat

consolidatie is. In hoofdstuk 3 zal de wet- en regelgeving voor consolidatie onder IFRS uitgebreid besproken worden. Daarnaast wordt ook naar de regelgeving van de RJ gekeken. Gezien het feit dat IFRS sinds 1 januari 2005 verplicht is gesteld voor beursgenoteerde ondernemingen, wordt vooral naar IFRS gekeken. Hoe moeten dochterbedrijven gewaardeerd worden in de jaarrekening? Daarnaast wordt toegelicht hoe consolidatie gepresenteerd moet worden in de jaarrekening.

In hoofdstuk 4 wordt gekeken naar het begrip earnings management, ofwel de beïnvloeding van resultaten. Op welke manier kan het management de winst beïnvloeden en wat zijn de beweegredenen van het management om dit te doen? Er wordt gekeken naar de link tussen consolidatie en earnings management. In hoofdstuk 5 wordt gekeken naar een voorbeeld in de praktijk, het boekhoudschandaal bij Ahold. Wat was de rol van de accountant bij dit drama? Aangezien bij Ahold sprake was van fraude, wordt ook de fraudedriehoek besproken. De fraudedriehoek houdt in dat frauderisico's kunnen ontstaan in het geval er sprake is van gelegenheid, druk en rationalisatie (Ramos, 2003). In het laatste hoofdstuk zal een uitgebreide samenvatting worden gegeven en wordt getracht de probleemstelling te beantwoorden in de conclusie. Is het onder de huidige regelgeving mogelijk om earnings management toe te passen bij consolidatie?

Hoofdstuk 2: Consolidatie

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader van deze scriptie besproken en de eerste deelvraag 'Wat is consolidatie?' beantwoord. Daarbij wordt het consolidatieproces uiteengezet. Waarom wordt consolidatie toegepast? Wie worden er in het consolidatieproces meegenomen? Ook wordt de functie van de geconsolideerde jaarrekening uitgelegd. Gezien het feit dat beursgenoteerde ondernemingen per 1 januari 2005 verplicht zijn om IFRS (International Financial Reporting Standards) toe te passen, wordt vooral gefocust op deze standaarden. Daarnaast wordt gekeken naar de regels van de Raad voor de Jaarverslaggeving, omdat Ahold deze regelgeving toentertijd toepaste.

2.2 Consolidatie

Zoals in de inleiding al vermeld werd, is consolidatie *'het weergeven van activa, passiva, baten en lasten van de rechtspersoon en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen en andere in de consolidatie meegenomen rechtspersonen en vennootschappen, als één geheel'* (IAS 27.4). Dit houdt in dat het groepshoofd de balansposten van de afzonderlijke jaarrekeningen van zijn groepsmaatschappij(en) samenvoegt met haar eigen balansposten. Daarbij worden onderlinge vorderingen en schulden en niet-gerealiseerde intercompany-profits geëlimineerd. Het groepshoofd en zijn groepsmaatschappij(en) worden hierdoor gepresenteerd als één onderneming. Zo wordt er inzicht gegeven van de in de consolidatie opgenomen rechtspersonen en vennootschappen. Indien het groepshoofd niet alle aandelen bezit van de in de consolidatie opgenomen groepsmaatschappij, moet bij integrale consolidatie een belang derden (IFRS 'non-controlling interest') in de balans worden opgenomen (IAS 27.27, RJ 217.501).

Alleen een enkelvoudige jaarrekening verschaft geen goed beeld van de in de consolidatie opgenomen rechtspersonen en vennootschappen. De in de consolidatie opgenomen rechtspersonen en vennootschappen worden in de enkelvoudige jaarrekening aan de activazijde van de balans gepresenteerd als kapitaalbelangen. Hierdoor is het niet duidelijk wat voor activa en passiva zij bezitten. Door de invoering van IFRS is de geconsolideerde jaarrekening een afzonderlijke jaarrekening: het is geen onderdeel meer van de toelichting van de enkelvoudige jaarrekening. Hierdoor wordt een duidelijker beeld geschetst van de in de consolidatie opgenomen rechtspersonen en vennootschappen (Ernst & Young accountants, 2012).

De rechtspersoon die aan het hoofd van een groep staat, is consolidatieplichtig. Consolidatieplichtig houdt in dat deze rechtspersoon verplicht is een geconsolideerde jaarrekening op te stellen. De consolidatiekring zijn de maatschappijen die in de consolidatie moeten worden meegenomen. De consolidatiekring bestaat uit de:

- Rechtspersoon zelf;
- Zijn dochtermaatschappijen in de groep;
- Andere groepsmaatschappijen die onder de rechtspersoon vallen; en
- Andere rechtspersonen waarop hij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover hij centrale leiding heeft (IAS 27.12/17, RJ 217.301)).

De consolidatieplicht begint op het moment van verwerving van de groepsmaatschappij. Dit is het moment waarop het groepshoofd beslissende zeggenschap verkrijgt over de groepsmaatschappij. De resultaten die de groepsmaatschappij vanaf het moment van verwerving behaald heeft, moeten in het groepsresultaat verwerkt worden. De consolidatieplicht eindigt als het groepshoofd de beslissende zeggenschap over de groepsmaatschappij verliest. De resultaten van de desbetreffende groepsmaatschappij worden dan niet meer opgenomen in het groepsresultaat (IAS 27.34, RJ 217.304)).

Het doel van de geconsolideerde jaarrekening is een goed inzicht te geven, zodat er een oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, alsmede de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon. De enkelvoudige jaarrekening geeft zo'n inzicht niet, zelfs niet als gebruik wordt gemaakt van de netto-vermogenswaarde voor deelnemingen. In de enkelvoudige jaarrekening is dit inzicht beperkt, omdat alle cijfers die op groepsmaatschappijen betrekking hebben in één post in de balans respectievelijk winst-en-verliesrekening zijn opgenomen (Ernst & Young accountants, 2012).

Solvabiliteit wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het geeft de capaciteit om op lange termijn aan alle verplichtingen te doen weer. Het eigen vermogen is gelijk in beide rekening door toepassing van de netto-vermogenswaarde. In de geconsolideerde jaarrekening is het vreemd vermogen (meestal) hoger dan in de enkelvoudige jaarrekening, omdat het vreemd vermogen van de groepsmaatschappijen wordt toegevoegd (Klaassen e.a., 2007). In de meeste gevallen geeft de geconsolideerde jaarrekening een lagere eigen vermogen/vreemd vermogen verhouding, omdat het vreemde vermogen hoger is in de geconsolideerde jaarrekening. Het eigen vermogen is in beide jaarrekening gelijk.

Liquiditeit is de capaciteit om op korte termijn in geval van continuïteit aan alle verplichtingen te voldoen en wordt bepaald door de verhouding tussen de vlottende activa en de vlottende passiva (Klaassen e.a., 2007). Het is moeilijker te zeggen of de liquiditeit hoger dan wel lager is in de geconsolideerde jaarrekening, omdat dit afhangt van de balansverhoudingen van de in de consolidatie op te nemen ondernemingen.

2.3 Groep

Het is van belang om te bepalen wie aan het hoofd staat van een 'groep' en daarmee consolidatieplichtig is en een geconsolideerde jaarrekening moet opstellen. Of er sprake is van een groep, kan met behulp van de volgende elementen bepaald worden: *organisatorische verbondenheid, centrale leiding en economische eenheid* (IAS 27.13). Deze drie criteria zijn onderling met elkaar verbonden. Een economische eenheid kan immers niet zonder organisatorische verbondenheid en/of centrale leiding.

Of er sprake is van een groepsrelatie, hangt af of een bepaalde maatschappij *feitelijk beleidsbepalende invloed* heeft. Beleidsbepalende invloed wordt in de meeste gevallen uitgeoefend door gebruik te maken van de mogelijkheid de meerderheid van de stemrechten in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (hierna AVA) uit te oefenen of de mogelijkheid de meerderheid van de bestuurders te benoemen of te ontslaan (IAS 27.13, RJ 217.202).

Soms is er in deze gevallen toch geen sprake van feitelijk beleidsbepalende invloed, omdat er bijvoorbeeld op grond van statuten, een overeenkomst of regeling activiteiten worden beheerst door derden of het recht de meerderheid van bestuurders te benoemen/ontslaan bij iemand anders ligt. Om te bepalen of er sprake is van feitelijk beleidsbepalende invloed, wordt allereerst naar organisatorische verbondenheid gekeken (Ernst & Young accountants, 2012). Als de beleidsbepalende invloed hier niet direct uit blijkt, wordt er gekeken naar de centrale leiding en de economische eenheid.

Ook kan het zo zijn dat een rechtspersoon niet aan het hoofd van de groep staat, maar wel één of meer dochtermaatschappijen of andere rechtspersonen waarop overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend of waarover de rechtspersoon centrale leiding heeft. Dit is een tussenholding of tussenhoudstermaatschappij en deze is ook verplicht een geconsolideerde jaarrekening op te stellen (Ernst & Young accountants, 2012).

Een participatiemaatschappij is *'een rechtspersoon op vennootschap waar van de werkzaamheid is beperkt tot uitsluitend of nagenoeg uitsluitend het deelnemen in andere rechtspersonen of vennootschappen zonder zich in te laten met de bedrijfsvoering daarvan, tenzij door het uitoefenen van aandelhoudersrechten'* (RJ 217.103). Indien de participatiemaatschappij de meerderheid van de stemrechten heeft in de AvA en daarmee overheersende zeggenschap kan uitoefenen, dient de participatie geconsolideerd te worden. Een vrijstelling is mogelijk als het voornemen bestaat de participatie te vervreemden.

Een personal holding is een rechtspersoon, waarvan de aandelen volledig en direct in handen zijn van een natuurlijk persoon (en eventueel andere natuurlijke personen die met deze natuurlijke persoon nauw in (familie)relatie staan), die de privébelangen van deze natuurlijke persoon waarborgt en structureert (RJ 217.103). Indien de personal holding aangemerkt wordt als groepshoofd, is ook de consolidatieplicht van toepassing. Onder de RJ zijn er uitzonderingen voor de tussenhoudstermaatschappij, de participatiemaatschappij en de personal holdings, onder IFRS niet.

2.4 IFRS

International Financial Reporting Standards (IFRS) zijn internationale standaarden voor externe financiële verslaggeving. De International Accounting Standards Boards (IASB) is verantwoordelijk voor het opstellen van de IFRS. IASB is het regelgevende orgaan binnen de International Financial Reporting Standards Foundation en is gevestigd in Londen. IASB is de opvolger van International Accounting Standards Committee (hierna IASC), die voorheen International Accounting Standards (hierna IAS) opstelde. IFRS heeft indirect invloed op de Nederlandse regelgeving, omdat de Richtlijnen in belangrijke mate zijn aangepast aan de IFRS-regels (Ernst & Young accountants, 2012).

Het is de bedoeling dat IFRS uiteindelijk zal uitgroeien tot een mondiale standaard voor externe financiële verslaggeving. Om IFRS uit te laten groeien tot een mondiale standaard, is het van belang dat de USA participeert, gezien de omvang en het belang van de Amerikaanse kapitaalmarkt. In oktober 2002 hebben de Financial Accounting Standards Board (FASB), het regelgevende orgaan in de USA, en de IASB een akkoord gesloten om IFRS en US GAAP naar elkaar toe te laten groeien.

Beursgenoteerde onderneming zijn sinds 1 januari 2005 verplicht IFRS toe te passen. Beursgenoteerde onderneming zijn rechtspersonen waar van de effecten zijn toegelaten tot de handel op een gereguleerde markt, van een lidstaat van de Europese Unie (EU). Gezien het feit dat Ahold een beursgenoteerde onderneming is en daarom per 1 januari 2005 verplicht is IFRS toe te passen (Ernst & Young accountants, 2012), wordt in deze scriptie gefocust op IFRS.

Wegens inconsistentie bij het toepassen van het controlbegrip in IAS 27, is er divergentie in de verslaggeving ontstaan: de standaard is gevoelig voor misbruik. Daarnaast is er gezien de financiële crisis meer transparantie nodig (IASB, 2012). Vanwege deze redenen heeft de IASB een aantal nieuwe standaarden uitgebracht en een tweetal standaarden herzien (Ernst & Young, 2011b). IFRS 10 'Consolidated Financial Statements', IFRS 11 'Joint Arrangements', IFRS 12 'Disclosure of Interests in Other Entities' zijn nieuwe standaarden, IAS 27 'Separate Financial Statements' en IAS 28 'Investments in Associates and Joint Ventures' zijn herzien (Thomsom, 2011).

Het uitgangspunt van IFRS is de geconsolideerde jaarrekening. IFRS veronderstelt dat de rapporterende onderneming, de parent, haar eigen financiële gegevens met die van het subsidiaries samenvoegt door volledige consolidatie. Heeft de parent geen subsidiaries, dan wordt de jaarrekening op basis van dezelfde standaarden en interpretaties als die van de geconsolideerde jaarrekening opgesteld. Alleen in het geval dat de parent een geconsolideerde jaarrekening opstelt, is er ook een 'separate financial statements', die kan gezien worden als een enkelvoudige jaarrekening onder Dutch GAAP (Ernst & Young accountants, 2012).

2.5 Control

In paragraaf 2.3 is het begrip 'groepsmaatschappij' gedefinieerd. Dit begrip wordt onder de RJ gehanteerd. IFRS kent geen gelijkwaardige begrip voor groepsmaatschappij. Het begrip 'subsidiary' dat bij IFRS wordt gebruikt, komt zeer in de buurt. Echter heeft dit ook veel overeenkomsten met het begrip 'dochtermaatschappij'. Een subsidiary wordt gedefinieerd als een entiteit die wordt 'controlled' door een andere entiteit. Dit wordt 'power to control' genoemd. 'Control' is de mogelijkheid om het financiële en operationele beleid te bepalen. De 'parent' heeft control indien (in)direct via de subsidiaries houder is van meer dan de helft van de stemrechten in een entiteit (IAS 27.4, IAS 27.13).

In IFRS 10 'Consolidated Financial Statements' staat een herziene versie van control. Voordat het begrip control uitgelegd kan worden, zullen eerst twee begrippen worden toegelicht: 'investor' en 'investee'. Een investor is de rapporterende entiteit die control heeft in een andere entiteit. Deze andere entiteit is de investee. Hierbij kan gedacht worden aan een moedermaatschappij (investor en tevens parent) die een 100% kapitaalbelang heeft in een dochtermaatschappij (investee en tevens subsidiary). Er is sprake van control, indien een 'investor' control heeft over een 'investee' en gelijktijdig aan al de volgende criteria is voldaan:

- De investor heeft macht over de investee;
- Risico's uit hoofde van en/of rechten op variabele rendementen uit de investee;
- Betrokkenheid bij de relevante activiteiten van de investee; en
- Mogelijkheid om de macht over de deelneming te gebruiken om de omvang van de rendementen te beïnvloeden (Thomsom, 2011).

Enkele elementen dienen nader toegelicht te worden: macht en variabele rendementen. Er is sprake van macht, als de investor rechten heeft waardoor hij de mogelijkheid heeft relevante activiteiten aan te sturen. Relevante activiteiten dienen een significante betekenis te hebben voor de omvang van het rendement. Hierbij kan gedacht worden aan de in- en verkoop van goederen of diensten, beheer van financiële activa gedurende de levensduur, onderzoek en ontwikkeling van nieuwe producten of processen en selectie, acquisitie of desinvestering van activa (Thomsom, 2011).

Rechten die hiertoe kunnen leiden zijn stemrechten, benoeming of ontslag van het bestuur en invloed op transactie die kunnen leiden tot een wijziging in het rendement. Alleen 'substantive rights' spelen een rol bij de bepaling van macht: de rechten dienen daadwerkelijk en zonder belemmering uitgeoefend te kunnen worden. Het kan ook zo zijn dat de investor slechts macht heeft over een onderdeel van een juridische entiteit van de investee, een 'silo'. Dan wordt het controlmodel alleen op deze silo toegepast (Thomsom, 2011).

Variabele rendementen kunnen zowel positief als negatief zijn. De investor dient betrokken te zijn bij de relevante activiteiten waaruit de rendementen voortkomen. Gedacht kan worden aan dividenden, uitkering van economische voordelen, servicevergoedingen voor beheer van activa of passiva, belastingvoordelen en vergoedingen voor het lopen van risico's bij het verlenen van steun (Thomsom, 2011).

Aan alle criteria moet zijn voldaan om control te hebben. Indien de investor wel geniet van de rendementen, maar geen macht heeft over de investee, is er geen sprake van control. Andersom is dit ook het geval niet. Soms kunnen contractuele overeenkomsten ook zorgen voor een complexe situatie, bijvoorbeeld als de stemrechten geen inspraak geven in de relevante activiteiten. Een investor kan dan de meerderheid van de stemrechten hebben, maar geen control hebben (Thomsom, 2011).

Het verschil tussen de regelgeving van de RJ en de IFRS is dat het bij de RJ om de meerderheid van de stemmen of het benoemen/ontslaan van het bestuur gaat, terwijl het bij de IFRS meer gaat over de invloed die een maatschappij heeft op relevante activiteiten. Door de nieuwe definitie van control van IFRS 10 zal er meer geconsolideerd worden, omdat ook minderheidsaandeelhouders in de situatie waarin de overige aandelen verdeeld zijn over een groot aantal verschillende aandeelhouders tot consolidatie zal leiden. 'Facto control': de (mogelijke) beleidsbepalende invloed bestaat niet op grond van contractuele rechten, maar is aanwezig op basis van een feitelijke situatie (Ernst & Young accountants, 2012).

2.6 Vrijstelling

In IAS 27.10 is een regeling opgenomen waardoor een onderneming soms geen geconsolideerde jaarrekening hoeft op te stellen. Aan de volgende voorwaarden moet dan worden voldaan:

- De onderneming is zelf groepsmaatschappij is van een andere onderneming (groepshoofd);
- Indien er meerdere eigenaren zijn, ingeval dat de onderneming niet geheel door de andere onderneming wordt gehouden, moeten zij ingelicht worden dat er geen geconsolideerde jaarrekening zal worden opgemaakt. Zij dienen daar geen bezwaar tegen te maken;
- De onderneming (groepsmaatschappij) heeft geen schuld- of vermogensinstrumenten die op een openbare markt worden verhandeld. Daarnaast mag de onderneming ook geen stukken hebben overgelegd aan beurstoezichthouders ter verkrijging van een notering van schuld- of vermogensinstrumenten aan eenzelfde markt (of dit proces hebben gestart); en
- De andere onderneming (groepshoofd) stelt een geconsolideerde jaarrekening op die openbaar is en met toepassing van de wet- en regelgeving van IFRS.

De Raad voor de Jaarverslaggeving kent naast een regelgeving overeenkomstig met bovenstaande vrijstelling, ook nog andere vrijstellingen. Indien het moeilijk is om aan de gegevens van groepsmaatschappijen te komen, hoeven zij niet meegenomen te worden in de consolidatie. Dit geldt ook voor groepsmaatschappijen die slechts worden aangehouden om te vervreemden en groepsmaatschappijen die zeer klein zijn. Vanwege hun omvang hoeven ze niet geconsolideerd te worden (regime 'klein') (RJ 217.217). IFRS kent deze vrijstellingen niet.

2.7 Samenvatting

In hoofdstuk 2 is uitgelegd wat consolidatie is. De eerste deelvraag 'Wat is consolidatie?' is beantwoord. Consolidatie is 'het weergeven van activa, passiva, baten en lasten van de rechtspersoon en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen en andere in de

consolidatie meegenomen rechtspersonen en vennootschappen, als één geheel'. Hierdoor worden het groepshoofd en zijn groepsmaatschappij(en) gepresenteerd als één onderneming. Uit de geconsolideerde jaarrekening blijkt welke groepsmaatschappij(en) in de consolidatie zijn opgenomen.

De rechtspersoon die aan het hoofd van een groep staat is consolidatieplichtig: hij is verplicht een geconsolideerde jaarrekening op te stellen. De consolidatiekring zijn de maatschappijen die in de consolidatie moeten worden meegenomen. De consolidatiekring bestaat uit de rechtspersoon zelf, zijn dochtermaatschappijen in de groep, andere groepsmaatschappijen die onder de rechtspersoon vallen en andere rechtspersonen waarop hij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover hij centrale leiding heeft.

IFRS zijn internationale standaarden voor externe financiële verslaggeving. Beursgenoteerde onderneming zijn sinds 1 januari 2005 verplicht IFRS toe te passen. IFRS wordt opgesteld door de IASB en het is de bedoeling dat IFRS uiteindelijk zal uitgroeien tot een mondiale standaard voor externe financiële verslaggeving. In deze scriptie wordt gefocust op IFRS, omdat Ahold per 1 januari 2005 verplicht is IFRS toe te passen.

In de nieuwe standaard IFRS 10 'Consolidated Financial Statements' staat een herziene versie van control. Control is vergelijkbaar met feitelijk beleidsbepalende invloed onder RJ. Er is sprake van control, indien een 'investor' control heeft over een 'investee' en gelijktijdig aan een aantal criteria wordt voldaan. De investor heeft macht over de investee, loopt risico's uit hoofde van en/of rechten op variabele rendementen uit de investee, is betrokken bij de relevante activiteiten van de investee en heeft de mogelijkheid om de macht over de deelneming te gebruiken om de omvang van de rendementen te beïnvloeden.

Er zijn een aantal situaties waarin een groepshoofd geen geconsolideerde jaarrekening hoeft op te stellen. IFRS en de RJ kennen een vrijstelling voor ondernemingen die zelf een groepsmaatschappij zijn van een andere onderneming (het groepshoofd). Indien dat groepshoofd een geconsolideerde jaarrekening opstelt, hoeft de onderneming geen geconsolideerde jaarrekening op te stellen (mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan). De RJ kent ook nog andere vrijstellingen. Indien het moeilijk is om aan de gegevens van groepsmaatschappijen te komen, hoeven zij niet meegenomen te worden in de consolidatie. Dit geldt ook voor groepsmaatschappijen die slechts worden aangehouden om te vervreemden en groepsmaatschappijen die zeer klein zijn. Vanwege hun omvang hoeven ze niet geconsolideerd te worden (regime 'klein'). IFRS kent deze vrijstellingen niet.

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal beschreven worden hoe consolidatie verwerkt moet worden in de jaarrekening. Daarbij wordt de tweede deelvraag '*Hoe wordt consolidatie gepresenteerd in de jaarrekening?*' beantwoord. Alvorens over te gaan tot consolidatie, moeten eerst een aantal stappen doorlopen worden. Deze stappen zullen in dit hoofdstuk besproken worden. Daarnaast moeten er ook eliminatieboekingen gedaan worden, om de groep als één geheel te presenteren. Nadat de consolidatiestappen zijn doorlopen en de eliminatieboekingen zijn gedaan, kunnen de balansen en resultatenrekening samen gevoegd worden. Er zijn twee verschillende consolidatiegrondslagen: integrale en proportionele consolidatie. Deze twee grondslagen en de verschillen tussen deze grondslagen zullen worden besproken. Tenslotte wordt de nieuwe regelgeving omtrent joint ventures (joint arrangements) toegelicht. Afgesloten wordt met een korte samenvatting, waar de verschillen tussen RJ en IASB naar voren worden gehaald.

3.2 Consolidatiestappen

Alvorens overgegaan kan worden tot consolidatie, moeten een aantal stappen ondernomen worden. Het kan zijn dat een dochter een andere functionele valuta rapporteert. Een functionele valuta is de valuta waarin de jaarrekening wordt opgemaakt. Valuta's anders dan de functionele valuta, worden aangeduid als vreemde valuta's. Indien de dochter een vreemde valuta hanteert, moet deze omgerekend worden naar de functionele valuta van de moeder, alvorens overgegaan kan worden tot consolidatie (Klaassen e.a., 2007). Als beide functionele valuta's gelijk zijn, kunnen de balansen en resultatenrekeningen worden samengevoegd.

Daarnaast kan een dochter andere waarderingsgrondslagen en verschillende rekeningstelsels hebben. Indien dit het geval is, dienen de waarderingsgrondslagen en het rekeningstelsels aangepast te worden aan die van de moeder. Er moet ten alle tijden sprake zijn van zowel een materiele als een formele eenheid (Klaassen e.a., 2007). Van een materiele eenheid is sprake, als moeder en dochter dezelfde waarderingsgrondslagen hanteren. Dezelfde posten moeten op dezelfde manier gewaardeerd worden.

Van een formele eenheid is sprake als de te consolideren ondernemingen eenzelfde rekeningstelsel hanteren. Alle grootboekrekeningen en balansposten moeten dezelfde naam hebben. Zo kan het zijn dat de moeder de balanspost 'Gebouwen' hanteert en de dochter de balanspost 'Panden'. Door een

eenvoudige correctieboeking te maken (figuur 1), kan de balanspost van de dochter veranderd worden. Op deze manier worden de 'panden' van de balans gehaald en teruggezet als 'gebouwen'. De rekeningen van moeder en dochter zijn dan aan elkaar gelijk gesteld.

Rekeningnaam	Debet	Credit
01. Gebouwen	€ xxx xxx	
Aan 01. Panden		€ xxx xxx

Figuur 1

Een andere mogelijkheid waarbij niet meteen tot consolidatie kan worden overgegaan, is als moeder en dochter niet dezelfde verslaggevingsperiode hebben. Dit probleem kan verholpen worden door de dochter te verplichten om over te gaan op de verslaggevingsperiode die de moeder heeft (Klaassen e.a., 2007).

Ook kunnen er op het moment van consolidatie geld- en/of goederenzendingen onderweg zijn. Geld- en/of goederenzendingen die onderweg zijn, zijn meestal nog niet verwerkt zijn in het grootboek van een van de ondernemingen. Deze zendingen moeten dan aan het oorspronkelijke actief toegevoegd worden en nog niet verwerkt worden in het grootboek van de ontvangende onderneming. De zending is immers nog niet ontvangen (Klaassen e.a., 2007).

3.3 Eliminaties

Eliminatieboekingen zijn correcties die gemaakt moeten worden, voordat de balansen en resultatenrekeningen van het groepshoofd en de groepsmaatschappijen kunnen worden samengevoegd. Het is de bedoeling om een jaarrekening te presenteren, als het ware van een groep als geheel. Daarom moeten er een aantal eliminatieboekingen gemaakt worden (Ernst & Young accountants, 2012). Onderlinge schulden en vordering zijn een voorbeeld van posten die geëlimineerd moeten worden. In groepsverband zijn deze schulden en vorderingen als het ware niet aanwezig, aangezien de groep als een eenheid wordt aanschouwd. De balans toont alleen relaties met derden en de resultatenrekening alleen opbrengsten en kosten uit transacties met derden (Klaassen e.a., 2007).

Daarnaast moet de post 'deelneming' op de balans en de post 'resultaat deelneming' in de resultatenrekening geëlimineerd worden. Deze twee posten worden vervangen door de activa en passiva van desbetreffende deelneming. Indien er sprake is van een niet-100% belang, moet het

minderheidsbelang ook in de balans en resultatenrekening tot uiting worden gebracht (Klaassen e.a., 2007).

Als goederen in een groepsmaatschappij onderling geleverd zijn, maar nog niet doorverkocht aan derden, is er vanuit groepsperspectief geen sprake van een feitelijke verkoop. Alleen goederen verkocht aan derden worden als omzet verantwoord. De winst die in onderlinge leveringen gesloten ligt, wordt intercompany-profit genoemd. Ook deze winst wordt uiteraard nog niet genomen. In de enkelvoudige jaarrekening worden geen eliminaties uitgevoerd voor onderlinge leveringen (Klaassen e.a., 2007).

Er zijn een drietal theorieën over de eliminatie van niet-gerealiseerde winsten op onderlinge transacties:

- De eenheidstheorie: er wordt gehandeld of er sprake is van een 100%-deelneming. De intercompany-winst wordt volledig geëlimineerd.
- De belangentheorie: de intercompany-winst wordt geëlimineerd naar rato van het belang in de deelneming. Als sprake is van een 55% deelneming, wordt slechts 55% van de intercompany-winst geëlimineerd.
- De theorie van Bodeker: bij deze theorie wordt de intercompany-winst volledig geëlimineerd. Het aandeel van de minderheid wordt ten laste van het winstaandeel van de minderheid gebracht. Bij een belang van 55% wordt 45% ten laste van het winstaandeel van de minderheid gebracht (Klaassen e.a., 2007).

3.4 Consolidatiegrondslagen

Als de consolidatiestappen doorlopen zijn, hebben moeder en dochten dezelfde functionele valuta, dezelfde waarderingsgrondslagen en rekeningstelsels en is hun verslaggevingsperiode gelijk. Ook eventuele onderlinge leveringen zijn uit de boeken geëlimineerd. Nu kan over gegaan worden tot het consolideren: het samenvoegen van de activa en passiva, alsmede baten en lasten. Bij consolidatie kunnen twee methoden worden toegepast: integrale consolidatie of proportionele consolidatie.

Het verschil tussen deze twee methoden zit in het percentage van de baten en lasten dat verwerkt wordt in de geconsolideerde jaarrekening. Bij integrale consolidatie worden de activa en passiva, alsmede de baten en lasten voor 100% opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening. Bij proportionele consolidatie worden de activa en passiva, alsmede de baten en lasten naar evenredigheid van het kapitaalbelang respectievelijk aandeel in het resultaat opgenomen.

Proportionele consolidatie kan slecht bij joint ventures worden toegepast, onder voorwaarden (IAS 31.30, RJ 217.503).

3.4.1 Integrale consolidatie

Zoals in de vorige paragraaf al gezegd werd, worden bij integrale consolidatie de activa en passiva, alsmede de baten en lasten voor 100% opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening. Zelfs als het belang van de rechtspersoon geen 100% bedraagt, worden de activa en passiva en de baten en lasten toch voor 100% opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening. In dit geval wordt het aandeel dat niet toekomt aan de rechtspersoon in het eigen vermogen van de geconsolideerde maatschappijen afzonderlijk opgenomen (Ernst & Young accountants, 2012).

Het deel dat niet toekomt aan het groepshoofd wordt 'aandeel derden' (RJ) of 'non-controlling interest' (IFRS) genoemd. Onder RJ maakt dit aandeel geen onderdeel uit van het eigen vermogen. Wel wordt het samen aangeduid als groepsvermogen. Onder IFRS daarentegen maakt deze post wel onderdeel uit van het eigen vermogen. Wel moet de post los van het eigen vermogen van de rapporterende rechtspersoon worden gezien (IAS 31.34, RJ 217.501).

Bij de verwerking van een minderheidsbelang, wordt alleen gekeken naar bestaande rechten op economische voordelen. Er wordt niet gekeken naar potentiële stemrechten. Het maakt voor de verwerking van het minderheidsbelang dus niet uit of er opties om het minderheidsbelang te vergroten dan wel te verkleinen. Bij de bepaling of er sprake is van 'control', maakt dit echter wel uit (Ernst & Young accountants, 2012).

3.4.2 Proportionele consolidatie

Bij proportionele consolidatie worden de activa en passiva, alsmede de baten en lasten naar evenredigheid van het kapitaalbelang respectievelijk aandeel in het resultaat opgenomen (IAS 31.33, RJ 217.501). Proportionele consolidatie mag slecht bij joint-ventureverhoudingen worden toegepast, onder voorwaarden. Proportionele consolidatie mag alleen toegepast worden, indien de in de consolidatie opgenomen rechtspersoon of vennootschap vanwege een overeenkomst tot samenwerking met een ander samen de rechten of bevoegdheden kunnen uitoefenen. Hiermee moet worden voldaan aan het wettelijk inzichtsvereiste (Ernst & Young accountants, 2012).

Onder IFRS was er de keuze om het aandeel van de 'venturer' (deelnemer van een overeenkomst met gezamenlijke zeggenschap) in de activa, passiva en het resultaat afzonderlijk op te nemen in de

geconsolideerde jaarrekening. Daarnaast kon er ook gekozen worden om de posten met de andere posten van de geconsolideerde jaarrekening samen te voegen. Indien het proportioneel geconsolideerde posten apart werden verantwoord in de jaarrekening, kon de balans bijvoorbeeld posten bevatten als 'integraal geconsolideerde materiele vaste activa' en 'proportioneel geconsolideerde materiele vaste activa'. Indien de proportioneel geconsolideerde posten werden samengevoegd met de andere posten, was er maar één post voor desbetreffende activa of passiva. De Nederlandse grondslagen staan het afzonderlijk vermelden van het proportionele deel niet toe: de proportioneel geconsolideerde posten moeten worden samengevoegd met integraal geconsolideerde posten (Ernst & Young accountants, 2012).

Proportionele consolidatie is echter strijdig met het Conceptual Framework van IASB. Hierin wordt gesteld dat er een getrouwe weergave van de activa en passiva moet worden gegeven op de balans. Indien activa en passiva naar evenredig deel wordt geconsolideerde, geeft dit geen getrouwe weergave van de activa en passiva van een onderneming. Daarom heeft de IASB onlangs de standaard aangepast (Ernst & Young accountants, 2012).

3.5 Joint Ventures

Een joint venture is *'een overeenkomst tot samenwerking tussen een (beperkt) aantal deelnemers (venturers), krachtens welke activiteiten worden uitgevoerd, al of niet in de vorm van een rechtspersoon of personenvennootschap, en krachtens welke over de activiteiten gezamenlijke zeggenschap ('joint control') wordt uitgeoefend'* (IAS 31.3, RJ 215.103). Een belangrijk kenmerk in deze definitie is 'gezamenlijke zeggenschap'. Is er geen sprake van gezamenlijke zeggenschap, dan wordt de overeenkomst tot samenwerking niet als joint venture gekwalificeerd.

Gezamenlijke zeggenschap houdt in dat geen van beide partijen die een overeenkomst tot samenwerking hebben, afzonderlijk beleidsbeslissingen kan nemen. Bij beslissingen is unanimititeit vereist. Het relatieve (eigendoms)belang is niet doorslaggevend. Zo kan het zijn dat er sprake is van een joint venture, ook al bezit de ene deelnemer 40% van de aandelen bezit en de ander 60%. Het gaat om de zeggenschap, deze moet gelijk verdeeld zijn (IAS 31.12).

Bij joint ventures kan er nooit sprake zijn van een groepsmaatschappij. Een vereiste bij een groepsmaatschappij is beleidsbepalende invloed. Bij joint ventures heeft een deelnemer nooit alleen beleidsbepalende invloed, maar is er sprake van gemeenschappelijke zeggenschap (Ernst & Young accountants, 2012). De definities van een groepsmaatschappij en een joint venture sluiten elkaar uit.

Toch wordt de term joint venture wel eens gebruikt, terwijl er eigenlijk sprake is van een groepsmaatschappij waarop beleidsbepalende invloed kan worden uitgeoefend. Dit is niet correct.

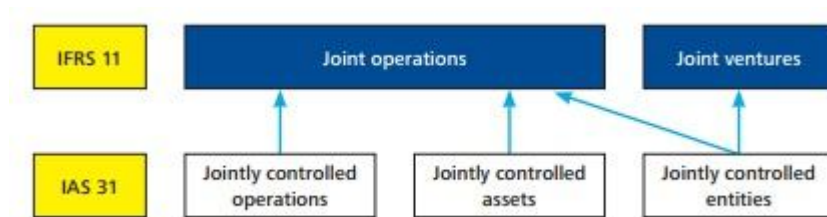
De RJ (en tot voor kort ook IASB) onderscheidt drie vormen van joint ventures:

- 'Jointly controlled entities': een gezamenlijke rechtspersoon of vennootschap, die vaak speciaal voor de samenwerking wordt opgericht. Deelnemers brengen vaak materiele activa en/of liquide middelen in. De joint venture zelf heeft beschikkingsmacht over de activa en passiva en heeft een eigen jaarrekening. De resultaten worden uitgekeerd aan de deelnemers (IAS 31.24-29, RJ 215.205).
- 'jointly controlled operations': het gezamenlijk uitvoeren van activiteiten, waarbij gebruik wordt gemaakt van bepaalde activa (van één) van de deelnemers. Deelnemers behouden de uitsluitende zeggenschap over de activa. Meestal wordt een deel van het productieproces door de deelnemer uitgevoerd, draagt hij zijn eigen kosten en worden opbrengsten in overeenstemming met de contractuele overeenkomst ontvangen (IAS 31.13-17, RJ 215.205).
- 'jointly controlled assets': het gezamenlijk uitvoeren van activiteiten, waarbij gebruik wordt gemaakt van activa waarover de deelnemers gezamenlijke zeggenschap hebben. De deelnemers nemen een deel van de kosten voor hun rekening.

Alle soorten joint ventures worden volgens de proportionele methode in de jaarrekening verwerkt (IAS 31.18-23, RJ 215.205).

3.6 Joint arrangements

Per 1 januari 2013 is een nieuwe standaard van kracht: IFRS 11 'Joint arrangements'. Deze nieuwe standaard gaat net als de oude standaard IAS 31 over overeenkomsten met gezamenlijke zeggenschap. Een joint arrangement is *een overeenkomst waarbij twee of meer partijen de gezamenlijke control kunnen uitoefenen*. Ook hier geldt dat er alleen sprake is van 'joint control' als operationele beslissingen met unanieme instemming genomen worden. In IFRS 11 worden overeenkomsten met gezamenlijke zeggenschap niet onderscheiden in jointly controlled entities, jointly controlled operations en jointly controlled assets, maar in '*joint ventures*' en '*joint operations*'. De verwerking van joint ventures worden behandeld in de gewijzigde IAS 28, de verwerking van joint operations in de nieuwe standaard IFRS 11. In figuur 2 worden joint operations en joint ventures vergeleken met jointly controlled entities, jointly controlled operations en jointly controlled assets (IFRS 11).

Figuur 2

Een joint operation kan als volgt omschreven worden: *'A joint arrangement whereby the parties that have joint control of the arrangement have rights to the assets, and obligations for the liabilities, relating to the arrangement.'* De definitie van een joint venture is: *'A joint arrangement whereby the parties that have joint control of the arrangement have rights to the net assets of the arrangement'* (IFRS 11). Het verschil tussen een joint operation en een joint venture is dus dat bij joint operations de deelnemers ook verplichtingen uit schulden hebben.

Het verschil tussen de twee joint arrangementvormen joint venture en een joint operations is vooral juridisch. Indien de joint arrangement rechtstreeks gehouden wordt door de deelnemer, er is dus geen sprake is van een 'separate vehikel' (bijvoorbeeld een maatschap of een commanditaire vennootschap), zal er meestal sprake zijn van een joint operation. Als er wel sprake is van een separaat vehikel, speelt de aansprakelijkheid van de deelnemer een rol. Indien er sprake is van beperkte aansprakelijkheid, classificeert de joint arrangement zich meestal als een joint venture. Als er sprake is van aansprakelijkheid zonder beperkingen, classificeert het zich als een joint operation (Thomsom, 2011).

Als er sprake is van een joint operation, verwerkt de deelnemer de rechten op activa en verplichtingen uit passiva uit hoofde van de regeling én bijbehorende rechten op de opbrengsten (omzet) en verplichtingen (kosten) ter zake van de bijbehorende lasten. Dit gebeurt volgens de proportionele methode. Als er sprake is van een joint venture, wordt het belang verwerkt volgens de equity-methode. Het proportioneel consolideren van joint ventures is niet meer toegestaan onder de nieuwe en herziene standaarden van de IASB. Joint operations daarentegen worden zowel in de enkelvoudige als geconsolideerde jaarrekening nog steeds proportioneel geconsolideerd (Thomsom, 2011).

3.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk wordt verteld hoe consolidatie in de jaarrekening verwerkt moet worden. De tweede deelvraag 'Hoe wordt consolidatie gepresenteerd in de jaarrekening?' is beantwoord. Alvorens over

te gaan tot consolidatie, moeten er aantal dingen gedaan worden. Allereerst moeten een aantal consolidatiestappen doornomen worden. Er moet gekeken worden of moeder en dochter dezelfde valuta heeft, dezelfde waarderingsgrondslagen en rekeningstelsels, dezelfde verslaggevingsperiode en er moet gekeken worden of er op het moment van consolidatie nog geld- en/of goederenzendingen onderweg zijn.

Daarnaast moeten er eliminatieboekingen gedaan worden, om de groep als een geheel weer te geven. Onderlinge schulden en vorderingen worden daarom geëlimineerd, net als de post 'Deelneming' en 'Resultaat deelneming' in de balans respectievelijk resultatenrekening. . In groepsverband zijn deze schulden en vorderingen als het ware niet aanwezig, aangezien de groep als een eenheid wordt aanschouwd. De balans toont alleen relaties met derden en de resultatenrekening alleen opbrengsten en kosten uit transacties met derden. De post 'deelneming' op de balans en de post 'resultaat deelneming' in de resultatenrekening worden vervangen door de activa en passiva van de deelneming.

Bij consolidatie kunnen twee methoden worden toegepast: integrale consolidatie of proportionele consolidatie. Bij integrale consolidatie worden de activa en passiva, alsmede de baten en lasten voor 100% opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening. Bij proportionele consolidatie worden de activa en passiva, alsmede de baten en lasten naar evenredigheid van het kapitaalbelang respectievelijk aandeel in het resultaat opgenomen. De RJ onderscheidt drie soorten joint ventures: jointly controlled entities, jointly controlled operations en jointly controlled assets.

De IASB heeft net een nieuwe standaard voor joint ventures uitgebracht: IFRS 11 'Joint Arrangements'. Een joint arrangement is een overeenkomst waarbij twee of meer partijen de gezamenlijke control kunnen uitoefenen. De nieuwe standaard maakt onderscheid tussen twee soorten joint arrangements: joint ventures en joint operations. Het verschil tussen een joint operation en een joint venture is dat bij joint operations de deelnemers ook verplichtingen uit de schulden hebben. Bij joint ventures heeft de venturer alleen rechten op de netto activa.

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal uitgelegd worden wat earnings management precies inhoudt en wordt de derde deelvraag *Wat zijn de drijfveren achter de beïnvloeding van resultaten (earnings management)?* beantwoord. Earnings management kan in het Nederlands vertaald worden als 'resultaatsturing' of 'winststuring'. Er is een verschil tussen earnings management en winstmanipulatie, dit wordt ook uitgelegd in dit hoofdstuk. Daarnaast worden drijfveren om earnings management toe te passen besproken. Hier zijn een aantal theorieën over ontstaan. Daarna wordt besproken hoe earnings management toegepast kan worden in het consolidatieproces. Tenslotte wordt gekeken wat de rol van de accountant is bij earnings management. Kan een accountant in de jaarrekening zien dat earnings management wordt toegepast?

4.2 Definitie

Eén van de definities van earnings management is als volgt:

"Earnings management occurs when managers use judgment in financial reporting and in structuring transactions to alter financial reports to either mislead some stakeholders about the underlying economic performance of the company, or to influence contractual outcomes that depend on reported accounting numbers" (Healy & Wahlen, 1999).

Uit deze definitie blijkt dat er twee situaties zijn, waarin er sprake is van earnings management. Ten eerste is er sprake van winststuring als het management zijn beoordeling gebruikt bij financiële verslaggeving en bij het structureren van transacties om financiële rapporten te bewerken en daardoor probeert de belanghebbenden te misleiden over de economische prestaties van de onderneming. Daarnaast is er ook sprake van winststuring als er wordt getracht om contractuele uitkomsten die afhangen van gerapporteerde boekhoudkundige cijfers te beïnvloeden.

Earnings management kent een aantal condities, waaronder het management *geneigd* is om earnings management toe te passen. Deze condities zijn als volgt:

1. An agency problem exists.
2. Manager's interest is related to firm performance.
3. Discretionary decisions/choices can be made by manager to influence the measurement of firm performance (Deegan & Unerman, 2008).

Wat een agency probleem inhoudt, zal later in dit hoofdstuk in paragraaf 4.4.1 uitgelegd worden.

Earnings management is toegestaan, mits het management zich aan de wet- en regelgeving houdt. Een te gedetailleerde regelgeving, kan leiden tot technieken die er voor zorgen dat er net onder de regelgeving uit gekomen kan worden. Verondersteld wordt dat principle-based standaarden beter zijn dan rules-based standaarden, omdat het bij de eerst genoemde moeilijk is om earnings management toe te passen (Deegan & Unerman, 2008).

Het misleiden van belanghebbenden of het beïnvloeden van contractuele uitkomsten die afhangen van gerapporteerde boekhoudkundige cijfers op zich is nog geen fraude. Pas als het management zich niet aan de wet- en regelgeving houdt in deze situatie, is er sprake van fraude. Fraude is het opzettelijk handelen door een of meer personen waarbij misleiding wordt gebruikt om een onrechtmatig voordeel te behalen. Voorbeelden zijn valsheid in geschrifte, verzwijging, oplichting of verduistering (Wettenbundel). De scheidingslijn tussen earnings management en fraude is echter heel dun. Earnings management kan gauw uit de hand lopen en zo leiden tot fraude. Earnings management op zich, is dus geen vorm van fraude (Guidry e.a., 1999).

De fraude driehoek bestaat uit drie elementen: druk, gelegenheid en rationalisatie. Afzonderlijk zijn deze elementen op zich geen indicator voor fraude, maar indien twee of drie aanwezig zijn, is er sprake van een verhoogd risico op fraude. Druk kan vanuit de organisatie komen, bijvoorbeeld bepaalde targets die worden gesteld, of van buiten de organisatie. Hierbij kan gedacht worden aan het voldoen aan bepaalde verwachtingen. Gelegenheid is geassocieerd met administratieve organisatie en de interne beheersing. Hoe groter de administratieve organisatie en interne beheersing, hoe kleiner de gelegenheid is. Rationalisatie is geassocieerd met normen en op het naleven van normen. Iemand die fraude pleegt zoekt rechtvaardiging voor het gebruik maken van de gelegenheid en de druk. Van deze drie factoren, is gelegenheid het beste aan te pakken. Indien de gelegenheid zeer klein is, is de kans op fraude ook heel klein (Ramos, 2003).

4.3 Drijfveren

Het is gebruikelijk dat managers worden gecompenseerd op basis van de winst van een onderneming, de omzet van een onderneming of de aandelenkoers. Dit houdt in dat de vergoeding van managers (deels) bepaald wordt aan de hand van boekhoudkundige cijfers. Dit zijn accounting-based bonusplannen. Ook kunnen managers een bonus krijgen gebaseerd op de prijs van het marktaandeel (Healy, 1985).

De compensatie die managers krijgen op basis van de winst of omzet van een onderneming kunnen een drijfveer zijn om earnings management toe te passen. Dit kan gedaan worden door bepaalde verslaggevingsmethodes te kiezen, waardoor een hogere winst of omzet gerapporteerd wordt. Hierdoor zal de compensatie voor managers hoger zijn dan bij een lagere winst of omzet. Voorbeelden van management compensatie zijn bonussen, aandelen, opties op aandelen of een long-term incentive plan (Deegan & Unerman, 2008). Hieronder zullen een aantal theorieën worden besproken die samen hangen met earnings management.

4.4 Positive accounting theory

Halverwege de jaren '60 kwam de 'positive accounting theory' op. De definitie van een positive accounting theory luidt als volgt: *'A positive theory seeks to explain and predict particular accounting phenomena'* (Deegan & Unerman, 2008). Een positive accounting theory probeert dus bepaalde boekhoudkundige fenomenen te verklaren en te voorspellen. Deze theorie richt zich op de relaties tussen verschillende individuen en hoe accounting wordt toegepast om te helpen bij het functioneren van deze relaties. Een voorbeeld is de relatie tussen de aandeelhouders van een onderneming en het management dat het bedrijf runt.

Onder de positive accounting theory vallen drie hypothesen: 'bonusplan hypothesis', 'debt hypothesis' en 'political cost hypothesis' (Deegan & Unerman, 2008). Deze hypothesen zullen hieronder besproken worden.

De bonusplan hypothese geeft de relatie tussen investeerders en managers weer. Hierbij wordt eerst het agency probleem uitgelegd. De agency theory kan gedefinieerd worden als volgt: *'A contract under which one or more (principals) engage another person (the agent) to perform some service on their behalf which involves delegating some decision-making authority to the agent'* (Deegan & Unerman, 2008). Denk hierbij aan het management (agent) die de investeerders (principals) helpen met het leiden van een bedrijf. Waarom doen de investeerders dit niet zelf? Er zijn vaak vele investeerders (met kleine hoeveelheden aandelen) en een bedrijf leiden met zoveel mensen werkt niet. Daarom leiden de managers het bedrijf voor de investeerder.

Een aanname die bij de agency theory wordt gedaan: het handelen van personen wordt gedreven door eigenbelang (Deegan & Unerman, 2008). Individuen zullen zo handelen, dat hun rijkdom zal toenemen (ze hebben vaak geen loyaliteit). Echter, managers en investeerders hebben een ander belang. Daarnaast is er sprake van informatieasymmetrie: de managers hebben veel meer informatie

dan de investeerders. Het kan zijn dat managers lui zijn of zelfs beslissingen nemen die schadelijk zijn voor de investeerders. Vanwege de informatieasymmetrie hoeven investeerders hier niet achter te komen.

Voorbeeld: er zijn twee projecten, project X en project Y. Project X is winstgeverder dan project Y, maar vereist hard werken van het management. Als de investeerders niet afweten van het bestaan van de twee projecten, zou het kunnen dat het management kiest voor project Y, waarbij ze minder hard hoeven te werken. Hoe kan dit probleem opgelost worden? Een oplossing is om de investeerders zelf het bedrijf te laten leiden. Een andere, misschien meer praktische methode is om het belang van de managers te linken aan het belang van de investeerders.

Een manier om het belang van investeerders en het management aan elkaar gelijk te stellen, is pay for performance voor het management. Pay for performance houdt in dat het management beloond wordt aan de hand van de prestaties van het bedrijf (Deegan & Unerman, 2008). Dit kan een drijfveer zijn voor het management om de prestaties van het bedrijf te verhogen. Het is wel belangrijk om te kijken of het management daadwerkelijk heeft gepresteerd, en niet gewoon geluk heeft gehad. Dit wordt 'pay for luck' genoemd. Daarom is het belangrijk om de cijfers te vergelijken met andere ondernemingen in de sector of het afgelopen boekjaar (Deegan & Unerman, 2008). Managers hechten ook waarde aan de reputatie van het bedrijf. Dit is vooral omdat ze de angst hebben moeilijk werk te vinden, in het geval ze ontslagen worden vanwege slechte prestaties.

De debt hypothesis geeft de relatie tussen het vreemd vermogen en het eigen vermogen weer. De debt hypothesis voorspelt dat hoe hoger de debt/equity ratio (of hoe slechter de financiële prestatie), hoe eerder het management geneigd is een hogere winst of omzet te rapporteren. Dit kunnen zij doen door een bepaalde verslaggevingsmethode te kiezen, waardoor bijvoorbeeld de activa hoger gewaardeerd worden op de balans of waardoor de winst of omzet hoger gerapporteerd wordt. Een hogere debt/equity ratio brengt vaak hogere kosten met zich meebrengt. Debt holders kunnen zichzelf beschermen door debt covenants. Daarbij wordt gesteld dat new debt alleen bij een bepaalde debt/equity ratio (of een bepaald resultaat) verworven mag worden, om te voorkomen dat de onderneming te veel debt verwerft (Deegan & Unerman, 2008).

De political cost hypothesis gaat over de relatie tussen de onderneming anderzijds en de overheid, het publiek en de samenleving anderzijds. Grote ondernemingen zijn eerder geneigd dan kleine ondernemingen om verslaggevingsmethodes te kiezen waardoor de omzet of winst lager uitvalt. Ondernemingen die veel winst maken, zijn niet altijd even populair. Er kunnen maatregelen tegen

deze ondernemingen genomen worden. Denk hierbij aan het verhogen van belastingen, of het boycotten van bepaalde productie die de onderneming produceert. Door een lagere winst of omzet te rapporteren, wordt de waarschijnlijkheid dat er negatieve maatregelen tegen de onderneming wordt genomen, gereduceerd (Deegan & Unerman, 2008).

4.5 Methoden

Er kunnen drie specifieke vormen van earnings management onderscheiden worden: big bath accounting, income smoothing (winstegalitatie) en winstgroei. Vaak wordt earnings management toegepast, als het een periode erg slecht gaat met een onderneming. In die periode worden dan zoveel mogelijk kosten genomen, zodat deze kosten in een volgende periode niet meer genomen hoeven worden. Het resultaat zal in de volgende periode daarom beter zijn. Dit wordt 'big bath' genoemd (Klaassen e.a., 2007). Dit gebeurt vaak als bonussen bij een bepaalde target worden verkregen, een zogenaamde 'lower cutoff', als verondersteld wordt dat deze cutoff toch niet behaald zal worden. Door in de huidige periode zoveel mogelijk kosten te nemen, wordt de kans dat deze cutoff een volgende periode wel gehaald wordt vergroot. Dit komt omdat de kosten in de volgende periode lager zullen zijn. Indien er een 'upper cutoff' is, en deze op een gegeven moment bereikt is, wordt de rest van de winst of omzet vaak bewaard tot een volgende periode. Het zal dan eenvoudiger zijn om in de volgende periode een maximale bonus te behalen (Stede, van der & Merchant, 2011).

Daarnaast kunnen winst geëgaliseerd worden (income smoothing). Dit kan door zogenaamde 'cookie jar reserves' op te bouwen. Dit is een soort 'koektrommel' die wordt gebruikt om winsten te egaliseren. In een jaar dat er veel winst wordt gemaakt, wordt de koektrommel bijgevuld. Dit kan gedaan worden door bijvoorbeeld onrealistische aannames te doen met betrekking tot verliezen op leningen en garantiekosten. In een jaar dat het wat minder goed gaat, wordt de koektrommel geconsumeerd. Zo worden hoge winsten minder hoog en lage winsten minder laag: de winst wordt over de jaren geëgaliseerd (Healy, 1985).

Indien een bovengrens ontbreekt bij bonusregelingen, kan dit voor het management een prikkel zijn om de winst voortdurend te laten toenemen. Een andere prikkel om winst te laten toenemen, zijn (hoge) verwachtingen van de markt. Indien hier niet aan voldaan wordt, kan dit leiden tot een flinke daling van de beurskoers, waardoor het vertrouwen in het management wordt geschaad (Klaassen e.a., 2007). Het management loopt dan het risico dat zijn reputatie wordt geschaad. Dit kan

problemen opleveren, indien ze genoodzaakt zijn een andere baan te zoeken (Deegan & Unerman, 2008).

Er zijn een aantal instrumenten waarmee de voorgaande specifieke vormen van earnings management uitgevoerd kunnen worden. Hiermee kan ook de gepresenteerde solvabiliteit en liquiditeit beïnvloed worden. Een voorbeeld hiervan zijn stelselkeuze en stelselwijzigingen: de keuze voor een bepaald stelsel, heeft invloed op de gepresenteerde cijfers. Het wijzigen van een stelsel, mag daarom alleen als er een gegronde reden voor is. Deze reden moet in de toelichting worden vermeld. Ook moet het effect op het vermogen en het resultaat vermeld worden. Een ander voorbeeld zijn schatting en schattingswijzigingen: bij het opstellen van de jaarrekening, moeten er vele schattingen gemaakt worden. Voorbeelden zijn levensduur van activa, verdisconteringsvoet en de hoogte van voorzieningen. Deze schattingen hebben ook effect op het vermogen en het resultaat.

Daarnaast kunnen resultaten ook beïnvloed worden door feitelijke transacties. De vorige twee gegeven voorbeelden beïnvloeden de jaarrekening, zonder dat de financieel-economische positie van een onderneming daadwerkelijk verandert. Bij feitelijke transacties verandert de financieel-economische positie van een onderneming wel (Klaassen e.a., 2007). Een voorbeeld van een feitelijke transactie is een acquisitie of het afsluiten van een joint venture overeenkomst. Een acquisitie kan gedaan worden, omdat dit bijvoorbeeld voordelen oplevert in het productieproces. Als een maatschappij belangrijke grondstoffen voor een onderneming produceert, kan het voordelen opleveren om control te hebben over deze maatschappij. Een acquisitie heeft invloed op de resultaten van een onderneming, omdat de resultaten meegeconsolideerd worden in de resultaten van het groepshoofd. Indien veel acquisities gedaan worden, kan dit een flinke impact hebben op de omzet en het bedrijfsresultaat van de onderneming.

4.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk wordt de derde deelvraag Wat zijn de drijfveren achter de beïnvloeding van resultaten (earnings management)? beantwoord. Er is sprake van earnings management als het management financiële rapporten bewerkt en daardoor probeert de belanghebbenden te misleiden over de economische prestaties van de onderneming. Daarnaast is er ook sprake van earnings management als er geprobeerd wordt contractuele uitkomsten die afhangen van gerapporteerde boekhoudkundige cijfers te beïnvloeden. Vaak komt earnings management voor als er een 'agency problem' bestaat: het management weet meer dan de investeerders. Er is sprake van informatie asymmetrie.

Earnings management is toegestaan, mits het management zich aan de wet- en regelgeving houdt. Als het management zich niet aan de wet- en regelgeving houdt, is er sprake van fraude: het opzettelijk handelen door een of meer personen waarbij misleiding wordt gebruikt om een onrechtmatig voordeel te behalen. De scheidingslijn tussen earnings management is erg dun: earnings management kan snel uit de hand lopen en leiden tot fraude. Indien elementen van de fraudedriehoek aanwezig zijn, is er een verhoogd risico op fraude. Deze elementen zijn: druk, gelegenheid en rationalisatie.

Het is gebruikelijk dat het hogere management wordt beloond met bonussen gebaseerd op winst, omzet of aandelenkoers. Dit kan een prikkel zijn voor het management om de gepresenteerde cijfers te beïnvloeden. De Positive Accounting Theory tracht dit te verklaren. Onder deze theorie vallen drie hypothesen: bonusplan hypothese (relatie tussen het management en investeerders), debt hypothese (relatie tussen debt- en equity-holders) en de political cost hypothese (relatie tussen de onderneming en overheid en samenleving).

Earnings management kent drie specifieke vormen: big bath accounting, income smoothing (winstegaliseratie) en winstgroei. Big bath accounting wordt vaak gebruikt als het in een jaar erg slecht gaat. Er worden dan in dat jaar zoveel mogelijk kosten genomen, zodat in de volgende periode minder kosten gemaakt hoeven te worden. Bij winstegaliseratie worden vaak reserves opgebouwd in een zogenaamde koektrommel. In jaren dat het minder gaat, wordt de koektrommel genegeerd. Hoge verwachten kunnen een prikkel zijn om winst voortduren te laten doen toenemen.

Instrumenten waarmee de winst gestuurd kan worden, zijn stelselkeuze en stelselwijzigingen, schatting en schattingswijzigingen en feitelijke transacties. Bij de eerste twee instrumenten verandert de financieel-economische positie van de onderneming niet, bij het derde instrument wel. Een voorbeeld van een feitelijke transactie is een acquisitie.

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het concern Ahold behandeld. De vierde deelvraag *'Hoe is het boekhoudschandaal bij Ahold tot stand gekomen?'* wordt beantwoord. Allereerst zal de geschiedenis van Ahold besproken worden. Hoe is Ahold ooit begonnen? En hoe heeft het zich verder ontwikkeld? Daarna zal gekeken naar de fraude die in 2003 aan het licht is gekomen. Hoe is deze fraude tot stand gekomen? De rol van het management wordt daarbij bekeken.

5.2 Geschiedenis

Ahold is ooit begonnen met de oprichting van Albert Heijn. In 1887 nam Albert Heijn de kruidenierszaak van zijn vader Jan Heijn in Oostzaan over. De winkel kreeg zijn eigen naam: Albert Heijn. Albert Heijn promoveerde zijn producten als volgt: "Goedkoop genoeg voor de gewone burger en goed genoeg voor de miljonair". In 1948 ging Albert Heijn naar de Amsterdamse beurs (Smit, 2006).

In 1973 wordt de holding Albert Heijn omgedoopt tot Ahold N.V. Dochtermaatschappijen klaagden in toenemende mate dat ze steeds met het supermarktbedrijf in relatie worden gebracht. Daarnaast is het ook verwarrend: tussen de supermarkt B.V. en het beursgenoteerde N.V. zit maar één letter verschil. De naam Ahold bevat de initialen van Albert Hein en de holdingstructuur wordt genoemd. Daarnaast is het goed uit te spreken in het buitenland en een naam beginnend met een A zorgt voor een notering bovenaan de lijst op de beurs. Op 27 augustus 1973 wordt Ahold geboren (Smit, 2006).

Een aantal jaar later trad Ahold voor het eerst buiten Nederland: in 1976 werd een winkel geopend in Spanje. Dit was het begin van de internationale uitbreiding. Daarna kon een grote droom waar gemaakt worden: de Verenigde Staten. Het management zag daar een grote mogelijkheid om veel winst te maken. Amerikaanse supermarktbedrijven zijn een stuk winstgevender, vooral omdat de loonkosten daar relatief laag zijn (Smit, 2006).

Na deze eerste overname in de Verenigde Staten volgen er meer. Veel Amerikaanse bedrijven werden bedreigd door overname door een levensmiddelenfabrikant. Deze overnames zijn niet erg geliefd, want vaak belandt het management dan op straat. Ahold wilde juist dat het management bleef zitten: zij weten immers het reilen en zeilen van het bedrijf. Onder andere Giant Food Stores, Stop & Shop en Peapod worden ook overgenomen. In Azië doet Ahold ook acquisities, deze zijn

echter minder succesvol. Na verloop van tijd worden deze acquisities ook weer af gestoten (Smit, 2006).

Honderd jaar na het openen van de eerste supermarkt in 1887, krijgt Ahold het predicaat 'Koninklijk' aangeboden door Koningin Beatrix: 'Koninklijke Ahold'. Twee jaar na deze betiteling komt er een einde aan het tijdperk van de Heijnen: Albert Heijn gaat met pensioen en voor het eerst wordt een niet-familieid president van Ahold. In 1993 wordt Ahold genoteerd aan de New York Stock Exchange, evenals in Zurich en Brussel (Smit, 2006).

5.3 Targets

Al in het begin van de jaren '60 van de vorige eeuw had Ahold ambitieuze plannen. Zo werd er een tienjarenplan opgesteld, waarbij werd afgesproken dat het concern in 1970 het marktaandeel van 7% naar 14% verdubbeld moest hebben. In 1989 is het doel van het management om Ahold mee te laten doen met de nummer één en twee Internationale retailbedrijven, Wal-Mart en Carrefour. Pierre Everaert, de eerste niet-Heijn aan het hoofd van Ahold, stelt een doelstelling van 10% winstgroei per jaar. Daarnaast stelt hij dat de winst en omzet iedere vijf jaar moeten verdubbelen (de Jong e.a., 2007).

Op 1 maart 1993 wordt Cees van der Hoeven Chief Executive Officer (CEO) van Ahold. Daarvoor vervulde hij de functie van Chief Financial Officer (CFO). Bij zijn aantreden als CEO wordt er geen nieuwe CFO benoemd: hij neemt twee functies op zich (Smit, 2006). De voormalig CFO gedraagt zich anders: soms vindt hij dingen nu als CEO-CFO wel goed, die hij vroeger als CFO niet goed zou hebben gevonden. Het is een gemeenschappelijke overtuiging dat een groot bedrijf een sterke financiële man nodig heeft. De CFO is vaak de enige die nee durft te zeggen tegen de CEO. Bij het vervullen van deze dubbelrol van van der Hoeven, valt het strenge toezicht van de CFO weg.

Een aantal jaar eerder beloofde Pierre Everaert als CEO van Ahold beleggers een winstgroei per aandeel van minimaal 10% per jaar. Van der Hoeven verhoogde deze 10% naar 15%. Deze 15% winstgroei bestond uit 10% interne groei en 5% externe groei (de Jong e.a., 2007). Daarom moest er snel nog meer acquisities verricht worden: zonder acquisities zou deze groei niet gerealiseerd worden. In Azië, Zuid-Amerika en Centraal-Europa groeit de markt veel harder dan in de Westerse markten. Daar liggen dus zijn kansen. Ondertussen worden er allerlei emissies gedaan om alle overnames te kunnen financieren. Dat de solvabiliteit hierdoor onder de 20% komt te liggen, is volgens van der Hoeven geen probleem: dit zal eenmalig en van korte duur zijn (Smit, 2006).

In het eerste jaarverslag onder leiding van van der Hoeven staat iets opvallends in de toelichting van de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening: Schuitema, waarin Ahold een belang van 73%, wordt vanaf 1993 in de consolidatie opgenomen. Dit was tot en met 1992 niet het geval. Dit gebeurde niet omdat Ahold niets te zeggen had over de dagelijkse gang van zaken bij Schuitema. Daarnaast wordt ook de joint venture met de Portugezen, waarin Ahold een belang van 49% heeft, volledig meegeconsolideerd. Opvallend, aangezien in een gedeponeerde verklaring bij de Europese Commissie staat dat Ahold níet de zeggenschap heeft over de joint venture. (Smit, 2006).

Van der Hoeven benadrukt het voordeel van consolideren: transparantie. Als een belang van 50% in een bedrijf alleen als deelneming verantwoord wordt, is er vrijwel niets over het bedrijf in het jaarverslag te vinden. Door consolidatie worden de activa en passiva van een deelneming weergegeven. Daarnaast staan de percentuele belang in de deelnemingen in het jaarverslag. Als een aandeelhouder het wil, kan hij zelf correcties aanbrenge in de omzet en het bedrijfsresultaat. De nettowinst is al gecorrigeerd. Er kan dus niet gesteld worden dat er geen getrouwe weergave van de werkelijkheid gegeven.

Ondertussen werd het management er door alle consolidaties ook niet slechter van. Bonussen en opties op aandelen waren gebaseerd op groei van het jaarlijkse inkomen per aandeel. Daarna werden bonussen gebaseerd op een verbetering in de Economic Value Added (EVA). Indien targets behaald werden, kreeg het management 125% van het jaarsalaris. Hun basissalaris lag rond de zes-zevenhonderdduizend gulden. Opties werden gebruikt als long-term incentives. Dit werkte echter niet. Het management verkocht deze opties namelijk direct. Dit verhoogde de druk om de liquiditeit te behouden (de Jong e.a., 2007).

5.4 De val

Op maandag 24 februari 2003 valt het doek voor Ahold: in de Verenigde Staten is voor bijna een miljard gefraudeerd, de strategie is gefaald, projecten in Azië, Zuid-Amerika en Europa blijken mislukt te zijn en accountants zijn willens en wetens misleid. Zelden werd zo'n dramatisch persbericht de wereld ingestuurd. De toentertijd goedgekeurde jaarrekeningen van 2000 en 2001 wordt met terugwerkende kracht afgekeurd. Het marktaandeel keldert in een korte tijd met 70% tot onder de €3. In een paar uur tijd verdwijnt zo'n 8 miljard euro (Smit, 2006). Hoe heeft dit kunnen gebeuren?!

Ahold had een piek in 2001: in dat jaar waren omzet en winst respectievelijk 66,6 en 1,1 miljard. Een jaar later ging het faliekant mis: de onderneming werd geconfronteerd met drie overtredingen van boekhoudkundige regels: contractuele verplichtingen waren niet naar buiten gebracht, er was gemanipuleerd door consolidatie van joint ventures en er was fraude gepleegd met inkoopkortingen van leveranciers (de Jong e.a., 2007).

Ahold gaf toe dat er inderdaad contractuele verplichtingen niet naar buiten waren gebracht. Bij het sluiten van de joint venture overeenkomst met de familie Peirano werd een regeling getroffen, voor het geval dat de familie de schulden niet meer zou kunnen betalen. Indien dit het geval was, zou Ahold voor \$260000 per aandeel hun belang moeten terug kopen. Dit was een te hoge prijs. Begin 2002 krijgt Ahold hier lucht van en realiseert zich dat binnenkort waarschijnlijk een grote uitgave gedaan moet worden om dit belang terug te kopen: Ahold legt 214 miljoen euro opzij. Over deze overeenkomst was echter niets in het jaarverslag vermeld (de Jong e.a., 2007).

Daarnaast had Ahold nog een andere contractuele verplichting. Bij de joint venture ICA-Ahold was in 2000 afgesproken dat Ahold in april 2004 de belangen van de Noor en de Zweden tegen een marktconforme prijs plus een toen overeengekomen premie van 50% over moet nemen. Ook deze verplichting stond niet in het jaarverslag. Ahold probeerde nog om de Noor zijn belang (20%) te laten verkopen aan de Zweden (30%), waarna de Zweden zouden afzien van de overeengekomen afspraak. De Noor voelde hier echter weinig voor en speelde het spelletje niet mee. Ahold stond een verplichting te wachten, die rond de 2,5 miljard euro zou liggen (Smit, 2006).

Bij de joint venture ICA-Ahold was ook nog een ander probleem: een opgestelde controlletter met een bijbehorende comfortletter. Volgens US GAAP, die een strengere regelgeving heeft omtrent consolidatie, had Ahold geen control in ICA-Ahold. Hierdoor mocht de joint venture niet integraal geconsolideerd worden. Om de joint venture toch volledig mee te kunnen consolideren, werd een sideletter, de controlletter, opgesteld waarin stond dat Ahold de baas was. De aandeelhouders van ICA waren echter bang dat hun belang daarmee minder waard zou worden. Daarom werd er een tweede sideletter, de comfortletter, opgesteld om de andere aandeelhouders gerust te stellen. De manier waarop de comfortletter was opgesteld, was niet goed doordacht. De comfortletter, *'we do not agree with the content of the controlletter'*, haalde de inhoud van de controlletter volledig onderuit (Smit, 2006). Dit was niet nodig geweest. Een briefje waarin Ahold zou hebben gezegd dat de aandelen van de andere aandeelhouders niet minder waard zouden zijn, zou voldoende zijn geweest.

Dit bleek niet de enige joint venture te zijn waar sideletters zijn opgesteld. Bij vier andere joint ventures die Ahold had, Bompreço, Disco, Jerónimo Martins Retail en Paiz Ahold bleken op dezelfde (onhandige) manier sideletters te zijn opgesteld. Ook hier werd alleen de controlletter aan de accountants overhandigd. Op basis van dit briefje gingen de accountants er vanuit dat het goed was en stonden integrale consolidatie onder US GAAP toe. Toen de comfortletters boven tafel kwamen, bleek dat Ahold deze joint ventures jarenlang onterecht heeft meegeconsolideerd onder US GAAP. Daarnaast pleegde Ahold fraude door het niet tonen van de comfortletters (de Jong e.a., 2007).

Ondertussen was ook lichte paniek ontstaan bij U.S. Food Service. U.S. Food Service is een van de grootste voedseldistributeurs van de Verenigde Staten. In deze industrie worden veelal inkoopkortingen gegeven, als er grote hoeveelheden worden ingekocht. Het is gebruikelijk in de voedselindustrie in de Verenigde Staten om inkoopkortingen gelijk te nemen, ook al zijn deze kortingen nog niet gerealiseerd. De kortingen die maar niet ontvangen werden door U.S. Food Service, groeiden met de dag.

Toen onderzoek naar deze inkoopkortingen werd gedaan, bleek al snel dat de meeste van deze kortingen nooit ontvangen zouden worden. Het verschil tussen de feitelijke en de gerapporteerde kortingen werd geschat op 50-200 miljoen. Uiteindelijk bleek dat er in de periode 2000-2002 voor 820 miljoen euro gefraudeerd is bij U.S. Food Service (de Jong e.a., 2007). Toen dit nieuws naar buiten kwam, stortte het concern Ahold in. De jaarrekeningen van de boekjaren 2000, 2001 en 2002 (eerste drie kwartalen) werden met terugwerkende kracht niet goed gekeurd.

5.5 Uitspraak

In mei doet de Officier van Justitie uitspraak in de zaak Ahold. CEO van der Hoeven heeft altijd ontkent dat hij er ook maar iets mee te maken heeft, of iets vanaf wist. Als CEO ondertekent hij zoveel brieven, dat het onmogelijk was om die allemaal te lezen. Daarnaast stond de handtekening van CFO Meurs er al op, dus het zou wel goed geweest zijn. Meurs stelde echter dat hij uitgelegd heeft wat de functies van de twee sideletters zijn. De Officier van Justitie gelooft van der Hoeven echter niet en gaat voor het verhaal van Meurs: een brief van slechts twee regels, *'we do not agree with the content of the controlletter'*, kun je niet ondertekenen zonder hem te lezen. Van der Hoeven krijgt een boete van €225000 en wordt veroordeeld tot negen maanden voorwaardelijke gevangenisstraf (Smit, 2006).

Ook Jan Andreae, die de sideletters van ICA Ahold heeft ondertekend, ontkent dat hij ook maar iets af wist van de betekenis van de sideletters. Ook hier stelde Meurs dat hij de functies van de sideletters heeft uitgelegd. Andreae maakt bij de Officier van Justitie geen sterke indruk, omdat hij zijn emoties niet onder controle heeft. Daarnaast is er een andere getuige: voormalig directeur Juridische zaken Ton van Tielraden bevestigt dat Andreae de twee brieven tegelijkertijd heeft ondertekend en weldegelijk op de hoogte was van de functies van de sideletters. Andreae krijgt een boete van €120.000 en wordt veroordeeld tot vier maanden voorwaardelijke gevangenisstraf (Smit, 2006).

CFO Meurs erkende dat het niet juist is wat hij gedaan heeft. Wel stelde hij dat de sideletters een verschillend doel diende. De comfortletter was puur bedoeld om de andere aandeelhouders gerust te stellen en niet om de inhoud van de controlletter onderuit te halen. Daarom hoefde de comfortletter in zijn ogen niet aan de accountant getoond te worden. Hij vindt dat de twee sideletters niet strijdig met elkaar zijn. Meurs krijgt net als van der Hoeven een boete van €225000 en wordt veroordeeld tot negen maanden voorwaardelijke gevangenisstraf (Smit, 2006).

Daarnaast oordeelde de Officier van Justitie dat de joint ventures Bompreço, Disco, ICA Ahold en Paiz Ahold naar Nederlands recht terecht geconsolideerd waren. Hij stelt dat 'Ahold op wezenlijke punten feitelijk overheersende invloed had. Gelet op de ten tijde van de consolidatie bestaande standpunten van deskundigen was verdedigbaar dat volledig werd geconsolideerd.' (Smit, 2006). De Portugese joint venture Jerónimo Martins Retail, waarin Ahold een belang van 49% had, had ook naar Nederland Recht niet geconsolideerd mogen worden: hier kon niet 'in redelijkheid tot het oordeel gekomen worden dat Ahold het hoofd van de groep was.' Tot 2000 was dit wel het geval: Ahold had tot 2000 wel control in Jerónimo Martins Retail (Smit, 2006).

In 1997 verklaarde Deloitte & Touche dat Jerónimo Martins Retail geconsolideerd mocht worden. Zij kwamen met de volgende verklaring: als 'uit de joint venture niet blijkt dat een van de partners een doorslaggevende stem heeft op het beleid, maar deze invloed uit de feitelijke situatie blijkt, dit betekent dat de joint venture door de partner geïnterpreteerd kan worden als een groepsmaatschappij.' Het kan ook dat beide partijen de joint venture als groepsmaatschappij aanmerken en hem daarom beide voor 100% mee consolideren.

Begin 2000 veranderde dit echter. Ahold kreeg onenigheid met de Portugezen. De Portugezen wilden graag de grens over, maar Ahold stond ze in de weg. Door al dit getouwtrek begon Ahold de greep op de joint venture te verliezen: de Portugezen hadden de zeggenschap in de joint venture naar zich toe

getrokken. Ahold bleef de joint venture integraal consolideren, aangezien ze daar bestuurlijk in controle zou zijn. Dit was in 2000 echter niet meer het geval. Ahold had geen control in Jerónimo Martin Retail en daarom had Ahold Jerónimo Martins Retail niet langer integraal mogen consolideren. (Smit, 2006).

Voor 2000 mocht Ahold volgens de Nederlandse regelgeving Jerónimo Martins Retail integraal consolideren. Ondanks dat Ahold maar een belang van 49% had in Jerónimo Martins Retail, had het wel control. In het jaarverslag werd netjes vermeld dat het belang in Jerónimo Martins Retail 49%, zodat belanghebbenden zelf de omzet en het bedrijfsresultaat konden corrigeren. Dit is een vorm van earnings management: door een feitelijke transactie, het afsluiten van een joint venture overeenkomst, werd de omzet en het bedrijfsresultaat verhoogd.

Nadat de control in Jerónimo Martins Retail was verloren, had Ahold deze niet langer integraal mogen consolideren. Een vereiste voor integrale consolidatie is control. Indien er geen control is, mag er volgens de Nederlandse wet- en regelgeving niet integraal geconsolideerd worden. Indien dat toch gebeurt, wordt er gehandeld in strijd met de wet- en regelgeving. Dit is fraude. Fraude is het opzettelijk handelen door een of meer personen waarbij misleiding wordt gebruikt om een onrechtmatig voordeel te behalen. Jerónimo Martins Retail werd opzettelijk integraal geconsolideerd, waardoor een hogere bonus werd behaald.

5.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is de vierde deelvraag *Hoe is het boekhoudschandaal bij Ahold tot stand gekomen?* beantwoord. Ahold is begonnen met de oprichting van de supermarkt Albert Heijn in 1887. Al snel werden er meerdere supermarkten opgericht en in 1948 ging Albert Heijn naar de Amsterdamse beurs. In 1973 wordt de holding Albert Heijn omgedoopt tot Ahold N.V.

In 1976 wordt de eerste winkel buiten Nederland geopend, in Spanje. Al snel volgen er meer acquisities en gaat Ahold ook buiten Europa. Ondernemen in de Verenigde Staten is altijd al een droom geweest voor het management van Ahold, en deze wordt nu werkelijkheid. In 1993 wordt Ahold ook genoteerd aan de New York Stock Exchange, evenals in Zurich en Brussel.

Het management van Ahold werd beloond met bonussen als bepaalde targets behaald werden. Deze bonussen waren gebaseerd op het jaarlijkse inkomen per aandeel. Nadat Cees van der Hoeven in 1993 CEO van Ahold was geworden en daarbij zijn oude taak als CFO naast deed, was het strenge

toezicht van een sterke financiële man verdwenen. Van der Hoeven stelde steeds hogere targets, die behaald moesten worden door nog meer acquisities.

Op 24 februari 2003 valt het doek voor Ahold: in de Verenigde Staten is voor bijna een miljard gefraudeerd, de strategie is gefaald en projecten in Azië, Zuid-Amerika en Europa zijn mislukt. Daarbij zijn de accountants willens en wetens misleid. Na het naar buiten brengen van dit nieuws keldert de koers van het aandeel met 70% tot onder de €3. In een paar uur tijd verdwijnt zo'n acht miljard euro.

Ahold had drie boekhoudkundige regels overtreden: contractuele verplichtingen waren niet vermeld in het jaarverslag, er was gemanipuleerd door consolidatie van joint ventures en er was fraude gepleegd met inkoopkortingen van leveranciers. Bij U.S. Food Service had jaren lang inkoopkortingen als winst genomen, terwijl deze kortingen nog niet gerealiseerd waren. De feitelijke kortingen waren veel lager. Totaal is er in de periode van 2000-2002 voor 820 miljoen euro gefraudeerd.

Daarnaast had Ahold contractuele verplichtingen die niet in het jaarverslag vermeld waren. Bij het sluiten van de joint venture overeenkomst met de familie Peirano werd een regeling getroffen. Indien de familie in financiële problemen zou komen, zou Ahold voor een hoge prijs hun belang terug kopen. Ahold had ook een contractuele verplichting bij de joint venture ICA-Ahold. Afsproken was dat Ahold in 2004 het belang van de andere deelnemers tegen een marktconforme prijs plus overeengekomen premie van 50% over moest nemen. Ook deze verplichting stond niet in het jaarverslag.

De derde boekhoudkundige regel die Ahold overtreden was, was het misleiden van de accountant. Bij meerdere joint ventures had Ahold twee sideletters, een control- en een comfortletter, opgesteld om de joint ventures integraal te kunnen consolideren onder US GAAP. Alleen de controlletter, waarop stond dat Ahold control had, werd getoond aan de accountant. De comfortletter, die de inhoud van de eerste sideletter volledig onderuit haalde, werd niet getoond. Ahold had jarenlang deze joint ventures onterecht integraal meegeconsolideerd onder US GAAP. Daarnaast pleegde Ahold fraude door het niet tonen van de tweede sideletter.

De joint venture Jerónimo Martins Retail had ook naar Nederlands recht niet integraal geconsolideerd mogen worden. Tot 2000 had Ahold control in deze joint venture, maar begin 2000 veranderde dit. Volgens de Nederlandse wet- en regelgeving had Ahold deze joint venture niet mogen consolideren, er was immers geen control meer. Daarmee pleegde Ahold fraude: er werd opzettelijk een joint venture integraal geconsolideerd om een hogere bonus te behalen.

Van der Hoeven en Meurs, die toentertijd respectievelijk CEO en CFO waren, troffen een schikking met Ahold. Zij betaalde respectievelijke 4,5 miljoen euro en €600.000.

Hoofdstuk 6 Conclusie

6.1 Inleiding

In dit laatste hoofdstuk wordt een samenvatting gegeven van deze scriptie. Alle deelvragen worden afzonderlijk besproken, om een antwoord op de probleemstelling te formuleren. Daarnaast zal ook naar de situatie van Ahold gekeken worden. Afgesloten zal worden met een aantal beperkingen en aanbevelingen.

6.2 Samenvatting

In deze scriptie staat de volgende probleemstelling centraal:

Wat zijn onder de huidige wet- en regelgeving voor consolidatie de mogelijkheden voor het management om resultaten te beïnvloeden?

Deze centrale probleemstelling werd geprobeerd beantwoord te worden met behulp van een aantal deelvragen. De deelvragen zijn als volgt geformuleerd:

- *Wat is consolidatie?*
- *Hoe wordt consolidatie gepresenteerd in de jaarrekening?*
- *Wat zijn de drijfveren achter de beïnvloeding van resultaten (earnings management)?*
- *Hoe is het boekhoudschandaal bij Ahold tot stand gekomen?*

In hoofdstuk 2 is uitgelegd wat consolidatie precies inhoudt. Consolidatie is het weergeven van activa, passiva, baten en lasten van de rechtspersoon en vennootschappen die een groep of groepsdeel vormen en andere in de consolidatie meegenomen rechtspersonen en vennootschappen, als één geheel (Ernst & Young accountants, 2012). Hierdoor worden het groepshoofd en zijn groepsmaatschappij(en) gepresenteerd als één onderneming. De rechtspersoon die aan het hoofd van een groep staat is consolidatieplichtig: hij is verplicht een geconsolideerde jaarrekening op te stellen. De consolidatiekring zijn de maatschappijen die in de consolidatie moeten worden meegenomen. De consolidatiekring bestaat uit de rechtspersoon zelf, zijn dochtermaatschappijen in de groep, andere groepsmaatschappijen die onder de rechtspersoon vallen en andere rechtspersonen waarop hij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover hij centrale leiding heeft.

Onder de RJ is 'control' de mogelijkheid om het financiële en operationele beleid te bepalen. In de nieuwe standaard IFRS 10 'Consolidated Financial Statements' staat een herziene versie van control. Er is sprake van control, indien een 'investor' control heeft over een 'investee' en gelijktijdig aan een aantal criteria wordt voldaan. De investor heeft macht over de investee, loopt risico's uit hoofde van en/of rechten op variabele rendementen uit de investee, is betrokken bij de relevante activiteiten van de investee en heeft de mogelijkheid om de macht over de deelneming te gebruiken om de omvang van de rendementen te beïnvloeden.

In hoofdstuk 3 wordt uitgelegd hoe consolidatie verwerkt moet worden in de jaarrekening. Alvorens over gegaan kan worden tot consolidatie, moeten een aantal consolidatiestappen doornomen worden. Valuta, waarderingsgrondslagen en rekeningstelsel en verslaggevingsperiode moeten bij moeder en dochter gelijk zijn. Daarnaast moeten er eliminatieboekingen gedaan worden. Onderlinge schulden en vorderingen worden geëlimineerd, net als de post 'Deelneming' en 'Resultaat deelneming' in de balans respectievelijk resultatenrekening. Deze laatste twee posten worden vervangen door activa, passiva, opbrengsten en kosten van de deelnemingen.

Bij consolidatie kunnen twee methoden worden toegepast: integrale consolidatie of proportionele consolidatie. Bij integrale consolidatie worden de activa en passiva, alsmede de baten en lasten voor 100% opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening. Bij proportionele consolidatie worden de activa en passiva, alsmede de baten en lasten naar evenredigheid van het kapitaalbelang respectievelijk aandeel in het resultaat opgenomen.

De RJ verdeelt joint ventures in drie verschillende categorieën: jointly controlled entities, jointly controlled operations en jointly controlled assets. Per 1 januari 2013 is een nieuwe door de IASB uitgebrachte standaard van kracht: IFRS 11 'Joint Arrangements'. Een joint arrangement is een overeenkomst waarbij twee of meer partijen de gezamenlijke control kunnen uitoefenen. De nieuwe standaard maakt onderscheid tussen twee soorten joint arrangements: joint ventures en joint operations. Het verschil tussen een joint operation en een joint venture is dat bij joint operations de deelnemers ook verplichtingen uit de schulden hebben. Bij joint ventures heeft de venturer alleen rechten op de netto activa.

In hoofdstuk 4 wordt uitgelegd wat earnings management is en de drijfveren achter earnings management. Er is sprake van earnings management als het management probeert belanghebbenden te misleiden over de economische prestaties van de onderneming. Daarnaast is er ook sprake van earnings management als er geprobeerd wordt uitkomsten die afhangen van

gerapporteerde boekhoudkundige cijfers te beïnvloeden. Indien het management zich aan de wet- en regelgeving houdt, is earnings management legaal. Indien het management zich niet aan de wet- en regelgeving houdt, is er sprake van fraude: het opzettelijk handelen door een of meer personen waarbij misleiding wordt gebruikt om een onrechtmatig voordeel te behalen.

Vaak wordt het management beloond met bonussen gebaseerd op behaalde winst, omzet of aandelenkoers. Dit kan een prikkel zijn voor het management om de gepresenteerde cijfers te beïnvloeden. Dit kan verklaart worden met de Positive Accounting Theory, een theorie die tracht te voorspellen en verklaren. Onder deze theorie vallen drie hypothesen: bonusplan hypothese (relatie tussen het management en investeerders), debt hypothese (relatie tussen debt- en equity-holders) en de political cost hypothese (relatie tussen de onderneming en overheid en samenleving).

In hoofdstuk 5 wordt het drama dat heeft plaats gevonden bij Ahold besproken. Ahold had drie boekhoudkundige regels overtreden: er was fraude gepleegd met inkoopkortingen van leveranciers, joint ventures waren onterecht integraal geconsolideerd onder US GAAP en contractuele verplichtingen waren niet vermeld in het jaarverslag. Ahold had de joint ventures Bomprego, Disco, ICA Ahold, Jerónimo Martins Retail en Paiz Ahold onder US GAAP niet integraal mogen consolideren. De joint venture Jerónimo Martins Retail had ook naar Nederlands recht niet integraal geconsolideerd mogen worden. Tot 2000 had Ahold control in deze joint venture, maar begin 2000 veranderde dit. Daarmee pleegde Ahold fraude: er werd opzettelijk een joint venture integraal geconsolideerd om een hogere bonus te behalen. Een aantal bestuursleden zijn vanwege deze praktijken vervolgd. Uiteindelijk hebben zij een schikking met Ahold getroffen.

6.3 Conclusie

Omdat het oude control begrip van IAS 27 tot te veel divergentie in de verslaggeving leidde, was deze standaard erg gevoelig voor misbruik. Met het control begrip kon te veel kanten op worden gegaan. Daarom heeft de IASB de nieuwe standaard IFRS 10 uitgebracht met een herziene versie van het control begrip. Deze herziene versie van het control begrip zou moeten leiden tot minder divergentie in de verslaggeving. Daarmee zou de nieuwe standaard minder gevoelig voor misbruik moeten zijn (Ernst & Young accountants, 2012). Een te gedetailleerde regelgeving kan leiden tot technieken die er voor zorgen dat er net om de regelgeving heen gewerkt kan worden. Verondersteld wordt daarom dat principle-based standaarden minder fraude gevoelig zijn dan rules-based standaarden, omdat het bij de eerst genoemde moeilijk is om earnings management toe te passen (Deegan & Unerman, 2008).

Door deze nieuwe standaard zal er in meer gevallen consolidatie plaats vinden. Dit komt omdat ook een minderheidsaandeelhouder, in geval de overige aandelen over een groot aantal verschillende aandeelhouders zijn verdeeld, tot consolidatie zal moeten overgaan (IFRS 10). Daarnaast erkent IFRS 10 de mogelijkheid om control uit te oefenen over een onderdeel van een juridische entiteit, een silo. Als control uit wordt geoefend over een silo, waarbinnen specifieke activa en passiva zijn afgescheiden van de rest van de juridische entiteit, moet deze apart geconsolideerd worden (Ernst & Young accountants, 2012). Waar onder de oude regelgeving niet geconsolideerd werd, omdat er geen algehele control was, moet nu een deel, een silo, geconsolideerd worden.

De centrale probleemstelling in deze scriptie is 'Wat zijn onder de huidige wet- en regelgeving voor consolidatie de mogelijkheden voor het management om resultaten te beïnvloeden?' Over het consolideren zelf heeft het management geen invloed. Er moet sprake zijn van control om de maatschappij mee te nemen in de consolidatie. Indien er geen control is, mag een deelneming niet geconsolideerd worden volgens de wet- en regelgeving. De nieuwe standaard IFRS 10 is ruimer geworden, waardoor het moeilijker is geworden om net om de regelgeving heen te werken. Een te gedetailleerde regelgeving leidt vaak tot technieken die er voor zorgen dat er net om de regelgeving heen wordt gewerkt kan worden. Daarnaast is de regelgeving over hoe consolidatie in de jaarrekening gepresenteerd moet worden ook duidelijk voorgeschreven. Hier kan niet van afgeweken worden.

Wel kunnen de resultaten van een onderneming beïnvloed worden door bijvoorbeeld acquisities of het afsluiten van een joint venture overeenkomst. Een acquisitie of het afsluiten van een joint venture overeenkomst zijn voorbeelden van feitelijke transacties. Een feitelijke transactie is een instrument voor earnings management. De resultaten van de maatschappij die bij een acquisitie verkregen wordt, worden geconsolideerd in de jaarrekening van het groepshoofd. Hiermee worden de resultaten van het groepshoofd beïnvloed. Er kunnen bewust consolidaties gedaan worden, om de omzet en het bedrijfsresultaat van het groepshoofd te verhogen. Daarom is het van groot belang dat er een toezichtsorgaan is dat het management in de gaten houdt, ter bescherming van de aandeelhouders. Indien het management alleen acquisities doet om het resultaat te verhogen en zo een hogere bonus te verkrijgen, moet het toezichtsorgaan in actie komen om de aandeelhouders te beschermen.

Soms worden maatschappijen onterecht geconsolideerd: volgens de wet- en regelgeving zou consolidatie van de maatschappij niet mogen plaatsvinden. Er is dan er sprake van fraude. Fraude is

het opzettelijk handelen door een of meer personen waarbij misleiding wordt gebruikt om een onrechtmatig voordeel te behalen. Voorbeelden zijn valsheid in geschrifte en oplichting. Dit kan het management doen om een hogere bonus te behalen. Daarnaast kan de druk die op het management ligt er hoog zijn, bijvoorbeeld door hoge verwachtingen van aandeelhouders. Als de gelegenheid er is, bijvoorbeeld door slecht toezicht, is de kans aanwezig dat fraude wordt gepleegd. Dit is het geval geweest bij Ahold.

Had Ahold onder de nieuwe standaard IFRS 10 de joint venture Jerónimo Martins Retail, die vanaf 2000 ten onrechte integraal geconsolideerd werd onder IFRS 27 en RJ 217, wel op deze manier mogen verwerken in de jaarrekening? Ahold had onder de nieuwe standaard IFRS 10 deze joint venture ook niet op deze manier in de jaarrekening mogen verwerken. Bij de joint venture Jerónimo Martins Retail was er in 2000 geen sprake van control (zowel onder de oude als nieuwe standaard), er kon niet 'in redelijkheid tot het oordeel gekomen worden dat Ahold het hoofd van de groep was.' Integrale consolidatie had dus niet plaats mogen vinden onder de nieuwe standaard IFRS 10.

Ondanks dat Ahold maar een belang van 49% in Jerónimo Martins Retail had, had het tot 2000 wel control (zowel onder de oude als nieuwe standaard). In het jaarverslag werd het procentuele belang in Jerónimo Martins Retail vermeld, zodat belanghebbenden zelf correcties konden aanbrengen aan de omzet en het bedrijfsresultaat. Dit is earnings management: door een feitelijke transactie werden de omzet en het bedrijfsresultaat hoger. Nadat de control in Jerónimo Martins Retail was verloren, was het strijdig met de Nederlandse wet- en regelgeving om deze joint venture integraal te consolideren. Dit is fraude. Fraude is het opzettelijk handelen door een of meer personen waarbij misleiding wordt gebruikt om een onrechtmatig voordeel te behalen. Jerónimo Martins Retail werd opzettelijk integraal geconsolideerd, waardoor een hogere bonus werd behaald.

6.4 Beperkingen en aanbevelingen

De nieuwe standaard IFRS 10 is pas sinds 1 januari 2013 van kracht. Helaas zijn er geen artikelen gevonden die de daadwerkelijke werking in praktijk beschrijft. Daarvoor is de standaard nog te recent van kracht gegaan. De tijd zal leren hoe deze standaard in praktijk werkt en of deze standaard minder misbruikgevoelig is. In deze scriptie is er maar naar één voorbeeld in de praktijk uit het verleden gekeken: het boekhoudschandaal bij Ahold. Er zou onderzoek gedaan moeten worden of dit een vaker voorkomend probleem is.

De regelgeving voor consolidatie is duidelijk en valt niet van af te wijken. Managers kunnen consolidatie echter wel gebruiken om resultaten te beïnvloeden, en zo hun eigen bonus te verhogen. Er zou meer onderzoek naar moeten worden gedaan of het management consolidatie toepast om hun eigen bonus te verhogen of in het belang van de onderneming. Om te voorkomen dat het management consolidatie toepast om een hogere bonus te krijgen, is goed toezicht vereist. Daarnaast moeten de straffen die voor fraude staan van significante betekenis zijn. Een manager die miljoenen per jaar verdient, zal niet onder de indruk zijn van een eenmalige 'kleine' boete. Een straf van meerdere malen zijn jaarlijkse inkomen en een gevangenisstraf, zal waarschijnlijk veel meer indruk op hem of haar maken.

Literatuurlijst

Boeken

Achaibersing, R.D. & Esseboom, C. (2010). *Financiële informatie en comptabiliteit*. Ridderkerk: Ridderprint.

Deegan, C. & Unerman, J. (2008). *Financial Accounting Theory European edition*. Glasgow: McGraw-Hill Education.

Ernst & Young accountants, Directoraat Vaktechniek. (2012). *Handboek Jaarrekening 2012: toepassing van de Nederlandse wet- en regelgeving en IFRS*. Rotterdam: Kluwer.

Klaassen, J. e.a. (2007). *Externe Verslaggeving*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.

Smit, J. (2006). *Het drama Ahold. Ijdelheid en hebzucht aan de top*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Stede, W. van der & Merchant, K.A. (2011). *Management Control Systems*. Edinburgh: Pearson Education Limited.

Artikelen

Ernst & Young. (2011a). 'Applying IFRS: Challenges in adopting and applying IFRS 10.' *Ernst & Young*, September 2011.

Ernst & Young. (2011b). 'IASB issues three new standards: Consolidated Financial Statements, Joint Arrangements, and Disclosure of Interests in Other Entities.' *Ernst & Young*, May 2011.

Grove, H. & Basilico E. (2011). 'Major Financial Reporting Frauds of the 21st Century: Corporate Governance and Risk Lessons Learned.' *Journal of Forensic & Investigative Accounting Vol. 3*, Issue 2, Special Issue, p. 191-226.

Guidry, F. e.a. (1999). 'Earnings-based bonus plans and earnings management by business-unit managers.' *Journal of Accounting and Economics*, p. 113-42.

Healy, P.M. (1985). 'The effect of bonus schemes on accounting decisions.' *Journal of Accounting and Economics* 7, p. 85-107.

Healy, P. M. & Wahlen, J. M. (1999). 'A Review Of The Earnings Management Literature And Its Implications For Standard Setting.' *Accounting Horizons*, 13 (4), p. 365-383.

Holthausen, R.W. e.a. (1995). 'Annual bonus schemes and the manipulation of earnings.' *Journal of Accounting and Economics*, p. 29-74.

IASB. (2012). 'Effect analysis: IFRS 10 'Consolidated Financial Statements' and IFRS 12 'Disclosure of Interests in Other Entities'.' *IASB*, January 2012.

Jong, de A. e.a. (2007). 'Investor relations, reputational bonding, and corporate governance: The case of Royal Ahold.' *Journal of Accounting and Public Policy*: 26, p. 328-375.

Knapp, C.A. & Knapp, M.C. (2007). 'Europe's Enron: Royal Ahold, N.V.' *Issues in Accounting Education*, November, p. 641-660.

Meek, G.K. e.a. (2007). 'Evidence on factors affecting the relationship between CEO stock option compensation and earnings management.' *Review of Accounting and Finance*, p. 304-323.

NOS. (2007). 'Chronologie fraude Ahold.' <http://nos.nl>, <http://nos.nl/artikel/121990-chronologie-fraude-ahold.html>, [15-04-2013].

Ramos, M. (2003). 'Auditor's Responsibility for Fraud Detection.' *Journal of Accounting*, 195-1, p. 28-35.

Thomsom, P. (2011). 'IASB publiceert IFRS 10 'Consolidated Financial Statements'.' *Deloitte*.

Thomsom, P. (2011). 'IASB publiceert IFRS 11 'Joint Arrangements'.' *Deloitte*.

Toppe Shortridge, R. & Smith, P.A. (2007). 'Understanding Consolidation. A comparison of the Proprietary, Parent, Entity and IASB views.' *The CPA Journal*, p. 22-25

Wetteksten

IAS 27

IAS 28

IAS 31

IFRS 10

IFRS 11

IFRS 12

RJ 215

RJ 217